

**Республика Татарстан САКЛОВ-
БАШСКИЙ МУНИЦИПАЛЬНЫЙ
РАЙОН СОВЕТ САКЛОВ-
БАШСКОГО СЕЛЬСКОГО
ПОСЕЛЕНИЯ**

ул. Ленина, д. 93 а,
с. Саклов-Баш, 423373.
Телефон: (85559) 4-33-38
E-mail: Sakb.Sar@tatar.ru

**Татарстан Республикасы
САРМАН МУНИЦИПАЛЬ
РАЙОНЫ
САКЛАУБАШ АВЫЛ
ЖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**

Ленин урамы, 93 а йорт,
Саклаубаш авылы, 423373.
Телефон: (85559) 4-33-38
E-mail: Sakb.Sar@tatar.ru

ИНН/КПП 1636005510/164701001

РЕШЕНИЕ

25.11.2022

КАРАР

№ 48

Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдэләрен раслау турында

«Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында» 2004 елның 28 июлендәге 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставына таянып, карар иттем:

1. «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү кагыйдэләрен» әлеге карарга кушымта нигезендә расларга.
2. «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясен төзекләндерү буенча норманы һәм кагыйдэләрне раслау турында» 2018 елның 21 июнендәге карар, «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының Саклаубаш авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү буенча норманы һәм кагыйдэләрне раслау турында» 2018 елның 21 июнендәге 9 номерлы Саклаубаш авыл жирлеге Советы карарына үзгәрешләр кертү хакында» 2018 елның 24 сентябрәндәге 22 номерлы карар, 2018 елның 28 февралендәге 8 номерлы карар, «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районының Саклаубаш авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү буенча кагыйдэләр һәм кагыйдэләр нормаларын һәм кагыйдэләрне раслау турында» 2018 елның 21 июнендәге 9 номерлы карар, «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү нормаларын һәм кагыйдэләрен раслау турында» 2018 елның 21 июнендәге 9 номерлы карарына үзгәрешләр кертү хакында» 2020 елның 18 мартындагы 4 номерлы карар, «Татарстан Республикасы Сарман муниципаль районы Саклаубаш авыл жирлеге территориясендә төзекләндерү

Сарман муниципаль районының «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләре

I. Гомуми нигезләмәләр

1 «Саклаубаш авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге (алга таба - Кагыйдә) территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләре «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 06 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законны, әйләнә-тирә мохитне саклау турындагы федераль законнар, халыкның санитар-эпидемиологик иминлеге, Россия Федерациясенә, Татарстан Республикасының һәм муниципаль норматив хокукый актлар нигезендә эшләнгән.

2. Әлеге Кагыйдәләр барлык физик һәм юридик затларның оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә үтәве мәжбүри.

3. Әлеге Кагыйдәләр жирлекнең бөтен территориясендә гамәлдә һәм түбәндәге таләпләрне билгели:

а) биналарны (торак йортларны да кертеп) карап тоту буенча, алар урнашкан корылмалар һәм жир кишәрлекләре, тиешле биналарның һәм корылмаларның тышкы күренешенә карата;

б) төзекләндерү эшләре исемлегенә һәм аларны үтәү ешлыгына;

в) биналар (алардагы урыннар) милекчеләренә һәм янәшәдәге территорияләренә төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;

г) жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктыртуны, территорияне яшелләндерүне, урамнарның исемнәре һәм йортларның номерлары булган күрсәткечләр урнаштыруны, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны да кертеп).

4. Территорияләренә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеше һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүләт стандартлары, жирлекнең Генераль планы, Жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге Кагыйдәләр жирлек территориясендә коммуналь һәм сәнәгать калдыкларын жыюны, алып китүне, транспортировкауны, утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыру буенча мөнәсәбәтләренә жайга салмый.

Төп төшенчәләр.

Әлеге нигезләмәне гамәлгә ашыру максатыннан түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм аларда урнашкан яисә алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл өслеге, юл өслеге һәм мондый элементлар) үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты һәм аның технологик өлешен тәшкил итүче юл корылмалары, саклагыч юл корылмалары ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары,

фасадның архитектур үзенчәлекләре - бинаның фасадның, шәһәр төзелеше мохитенә конструктив һәм эстетик сыйфатларын чагылдыра торган аермалы характеристикалары (стиль һәм композицион бөтенлек, ритм, ярашлылык һәм пропорциональ булу, визуаль кабул итү, ачык һәм ябык киңлекләр балансы);

арборицидлар» - чүп агач-куаклыкка каршы кулланыла торган химик матдәләр

фонсыз конструкцияләр тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, корылма аерым хәрәфләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан тора;

территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрендә билгеләнгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру эшчәнлеге, ул гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм арттыруга, муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын яхшыртуга, торак пунктлар территорияләрен һәм

мондый территорияларда урнашкан объектларны, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, жир кишәрлекләрне, биналарны, корылмаларны, территорияләрне карап тотуга юнәлдерелгән;

Сосновский борщевигы» - үләнчел эре үсемлек, зонтик гаиләсе төрөннән . Үсемлек озак вакыт төзәлми торган көчле пешүләр китереп чыгарырга сәләтле;

вертикаль яшелләнדרү - биналарның фасад өслекләрне һәм корылмаларны, шул исәптән балконнарны, көймәләрне, галереяларны, терәк стеналарын һ.б. куллануны, аларда стационар һәм мобиль яшел утыртмаларны урнаштыру өчен;

витрина - фасадның бер өлешен биләп торучы тоташ пыялалау рәвешендәге проем (тәрәзә, витраж);

барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзө - жирлекнең тышкы образын формалаштыручы биналар һәм жирлек территорияләре фасадларының архитектур-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

яктыртуның тышкы ысулы - мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы, ул вакытта мәгълүмат кыры аңа юнәлтелгән утның еракта урнаштырылган чыганагы белән яктыртыла;

квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына таба транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләнדרүне торгызу - юлларның, хужалык проездының, тротуарның бөтен киңлегенә сыйфатлы асфальт түшәмәне торгызуны, бордюр ташын кире урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газ үләннәре чәчелү һәм бозылган яшел утыртмалар утырту тырмасы астына газлар ремонтлауны, реклама конструкцияләрен һәм төзекләнדרүнең башка элементларын торгызуны үз эченә алган эшләр комплексы;

каты коммуналь калдыкларны чыгару - каты коммуналь калдыкларны урыннардан (мәйданчыклардан) аларны туплау урыннарыннан алып каты коммуналь калдыкларны эшкәртү, утильләштерү, зарарсызландыру, күмү өчен файдаланыла торган объектларга кадәр илтәп житкерү;

газон - махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары чәчелә торган, ул утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элемент, шулай ук табигый үлән капламы булып тора;

гербицидлар» - үсемлекләрне юкка чыгару өчен кулланыла торган химик матдәләр;

жирлек территориясе - муниципаль берәмлек чикләре чикләрендә территория;

мәгълүматны тапшыруның динамик ысулы - мәгълүматны электрон чыганақлардан файдаланып тапшыру ысулы һәм мәгълүматны алмаштыруны күздә тоткан табло;

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торак йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир кишәрлеге;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (базлар, күтәрченнәр, сарайлар һ.б.);

йорт билгеләре - аншлаг (урам, мәйдан, проспект атамаларын күрсәтүче), номер билгесе (йорт һәм корпус номерын күрсәтүче), подъезд һәм фатирлар номерын күрсәтүче, инвалидлар өчен объекттан файдалану мөмкинлеген тәэмин итүче халыкара символ, байрақлар, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын сүндерү гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләр күрсәткече, сүүткәргеч челтәрнең магистраль камералары, жирлек канализациясе күрсәткече, жир асты газүткәргече корылмалары күрсәткече;

бина - автоном рәвештә яшәргә, реконструкцияләнергә һәм эксплуатацияләнергә мөмкин булган бердәм күләм төзелеш системасын (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) тәшкит итүче капитал төзелеш объекты;

яшел утыртмалар - табигый һәм ясалма килеп чыккан агач-куаклык һәм үләнчел үсемлекләре жыелмасы (паркларны, урманнарны, махсус сакланылучы табигать территорияләрен, бульварларны, скверларны, бакчаларны, бакчаларны, газоннарны, чәчәклекләрен, шулай ук аерым торучы агачларны һәм куакларны да кертеп);

жир кишәрлеге - Жир өслегенә характеристикалары булган, аны индивидуаль билгеле бер әйбер сыйфатында билгеләргә мөмкинлек бирә торган өлеше;

жир эшләре - жирлек территориясенә камилләштерелгән яисә грунт катламын бозуга яисә юлларның һәм тротуарларның камилләштерелгән катламын төзүгә (укладка) бәйле эшләр;

инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: сүүткәргеч,

канализация, жылыту, торбаүткәргеч, электр тапшыру линияләре, элементә һәм жирлек территориясендә гамәлдә булган йә салына торган башка инженерлык корылмалары;

жирлекнең тарихи территорияләре - махсус жирлек әһәмиятендәге территорияләр, аларны үзләштерү XI гасыр башыннан 1959 елга кадәр чорга туры килә, аларга карата урнаштыру өчен рөхсәт ителә һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат типлары һәм төрләре, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турындагы Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм алардан файдалану турындагы Россия Федерациясе законнары нигезендә билгеләнгән. Жирлекнең тарихи территорияләренең гомуми чикләре башкарма комитетның муниципаль хокукый актлары белән раслана;

түбә яшелләндерү - аларда архитектура-ландшафт объектларын (газоннар, чәчәк түтәлләре, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән мәйданнар һ.б.) төзү өчен биналарның түбәләрен һәм корылмаларны куллану;

яңгыр суы канализациясе (ливневка) - үзара технологик бәйләнгән инженерлык корылмалары (улаклар, яңгыр суы чокырлары, лотоклар һәм торбалар) комплексы. өске (яңгыр сулары, кар сулары), су юу һәм дренаж суларын транспортлау өчен;

жемелдәүче яктылык - яктылык агымы характеристикаларын (төс, яктылык, керешү чираты һ.б.) алмаштыруны күздә тотып торган яктылык-одинамик нәтижә;

тышкы яктырту - жирлекнең караңгы вакытында магистральләр, урамнар, мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, ишегаллары һәм жәяүлеләр өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

төзелешнең тышкы архитектур йөзен бозу - урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәгълүмат урнаштыру чараларының тибына һәм төренә карата таләпләрне, шул исәптән, жирлек барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзен саклау кирәклеген исәпкә алып, әлеге Кагыйдәләр билгеләгән таләпләрне үтәмәү;

калдыкларны рөхсәт ителмәгән чүплек - башкарма хакимият органнары тарафыннан билгеләнмәгән урыннарда (нинди дә булса территориядә, нинди дә булса урында) санитар-эпидемиологик һәм табигатьне саклау законнары таләпләрен үтәмичә, үз белдәге белән ТКО урнаштыру;

– стационар булмаган сәүдә объекты - инженер-техник тәмин итү чөптәләренә тоташу (технологик тоташтыру) булу яки булмауга карамастан, жир участкагы белән ныклы бәйләнмәгән вакытлыча корылма яки вакытлыча конструкция, шул исәптән күчмә корылма булып торган сәүдә объекты;

яшелләндерү - үсемлек компонентларын актив кулланып муниципаль берәмлек тирәлеген формалаштыруны тәмин итә торган территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенә төрле төрләре буенча эшләр үткәргүгә (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронирование һ.б.) бәйле комплекслы процесс һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү: турыдан-туры агач утырту, шул исәптән эре үлчәмнәр, куаклыклар, үләнчел газлар, чәчәклекләр, альпинарийлар һәм рокарилар булдыру, махсуслаштырылган бакчалар төзү һ.б.лар төзү белән бәйле комплекслы процесс;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләрнең яшелләндерелгән территорияләре;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр - санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

махсус сакланылучы табигать территорияләре - табигать комплекслары һәм аеруча табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм савыктыру әһәмиятенә ия булган, жирле үзидарә органнары карарлары тарафыннан тулысынча яисә өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән объектлар урнашкан жир, алар өстеннән ивоздуш пространствоының су өслеге участкалары;

жәмәгать транспортының көтүен туктату - жәмәгать транспортын туктату, пассажирлар утырту һәм төшерү зонасына һәм жәмәгать транспортында пассажирлар көтеп тору зонасына ия махсус жиһазландырылган мәйданчык;

пыялаланган фасад - фасадның бөтен яссылыгын яисә аның шактый өлешен алып тора торган

тоташ паяладан эшлэнгән фасад;

яктыртуның ачык ысулы - яктылык чыганагының аны тарату өчен каршылыклары булмаган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

жирлек панорамасы - жирлек территориясенен ачык тирәлектән (яр бие, майданы, су объектлары акваториясе, күренеш һәм күзәтү майданчыклары) кабул ителә торган, жирлек характеристикаларын һәм силуэтын ача торган фрагменты;

бина фасадларының колористик хәл итү паспорты (фасадларның төсләр чишелеше) - билгелэнгән тәртиптә килештерелгән һәм расланган, аерым бина фасадының жирлек территориясендә урнашкан фасадының бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган һәм аның тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган документ;

жирлек урамнары перспективасы - алгы фронт формалаштыручы жирлек мохите фрагментын һәм барлыкка килгән композицион, стиль һәм сәнгать характеристикалары булган урамнар силуэтын визуаль кабул итү;

жәяүлеләр өчен зоналар - транзит хәрәкәт итү максатларында халык хәрәкәте үткәрелә торган һәм билгеле бер характеристикаларга ия булган жирлек территорияләре участкалары, алар урамнан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният ядкарьләренен, рекреацияләренен югары концентрациясе һ.б. Жәяүле зоналар эспландларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт майданнарының жәяүле частьларында формалашырга мөмкин;

йорт алды территориясе - яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары булган күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлеге, әлеге йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгелэнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан башка объектлар;

якындагы территория - гомуми файдаланудагы территория, ул Татарстан Республикасы законы белән билгелэнгән тәртип нигезендә мондый жир кишәрлеге төзелгән һәм чикләре муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре белән билгелэнгән очракта бинага, төзелешкә, корылмага, жир кишәрлегенә тоташа;

продуктив хайваннар һәм кошлар - алар сөтне, йонны, йомырканы һәм башкаларны алу өчен күп тапкырлар яисә даими кулланыла торган хайваннар һәм кошлар;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспортны) урнаштыру проекты - Башкарма комитет карары белән расланган, ул төзекләндерү элементларының тышкы күренешен һәм төгәл урынын, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләренә үз эченә алган билгелэнгән рәвештәге документ;

территорияне санитар чистарту - аерым территориядән жыю, каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны алып китү һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

яктылык тартмасы - тышкы мәгълүмат чараларын эзерләү ысулы, корылма эчке яктыртылган бер күләмнән яисә күләмле элементлардан гыйбарәт;

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясен, терлекләренә житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, куяннар, умарталар һәм башкалар;

юрidik затларның махсулаштырылган оешмалары төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендәге эшчәнлекнең махсус төрләрен гәмәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукий рәвештәге;

территорияләренә тоту - жир кишәрлегендә урнашкан биналарны, корылмаларны, кече архитектура рәвешләрен, коймаларны, төзелеш майданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрен һәм аларның конструктив элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм фасадларын карап тотуга бәйле чаралар комплексы;

жирле әһәмияттәге юлларны тоту - юлларның, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация торышын тәэмин итә торган эшләр комплексы;

Тышкы мәгълүматны (вывеска) урнаштыру чарасы - оешма урнашкан урында һәм (яисә) турыдан-туры товарны реализацияләү урынында урнашкан һәм (яисә) турыдан-туры товарны реализацияләү урынында урнашкан, мәгълүматны кулланучыларга "Кулланучылар хокукларын яклау турында" Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри булган мәгълүматны житкерү өчен биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәтләренә урнаштыру элементы, ә атап

әйткәндә, оешманың фирма атамасы (исеме) һәм аның эш режимы турында мәғълүмат, шулай ук законны үз көченә урнаштыру яисә эшлекле әйләнеш гадәте үз көченә урнаштырыла торган һәм рекламага бәйле максатларны эзәрлекләми торган мәғълүмат булган мәғълүмат. "Тышкы мәғълүматны урнаштыру чарасы" һәм "тышкы мәғълүмат чарасы" төшенчәсе тиндәш;

Суперграфика - фасадларны архитектур-сәнгатьчә бизәү алымнарының (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе.

тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәрүе белән каплану;

махсус жирлек эһәмиятендәге территорияләр - жирлекнең барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур йөзен саклау максатларында әлегә Кагыйдәләр белән урнаштыруга рөхсәт ителә торган һәм рөхсәт ителми торган тышкы мәғълүмат урнаштыру типлары һәм төрләрә билгеләнә торган, шул исәптән мондый конструкцияләргә таләпләр билгеләнә торган махсус статуслы һәм (яисә) югары мәдәни-рекреацион һәм социаль кыйммәткә ия булган территориянең бер өлеше;

территорияләрне жыештыру - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны махсус билгеләнгән урыннарға жыюга, алып китүгә бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлдерелгән башка чаралар;

урамнар һәм гомумпоселок юллары - гомуми кулланылыштагы территорияләр, аларның жирлек мохите эстетикасына югары таләпләр куелган;

вәкаләтле орган - үз компетенциясе чикләрендә жирлек территориясен оештыруны, координацияләүне һәм төзекләндерүне гамәлгә ашыручы башкарма комитет;

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды);

фон конструкцияләре - хәрәфләр, билгеләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәғълүмат чараларын эзәрләү ысулы;

фриз-горизонталь полоса формасында декоратив фасад яки козырек элементы;

фронтон - бинаның фасадының соңгы кат тәрәзәләренең югарыгы билгеләреннән яисә чыгыш ясаучы элементлардан фасадның өске ноктасына кадәр үлчәнгән түбәдән югарырак күтәрелүче йомгаклау өлеше;

территорияләр төзекләндерү элементлары, -декоратив, техник, планировкалы, конструктив жайланмалар, үсемлек компонентлары, жиһазларның һәм бизәлешнең төрле төрләрә, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, төзекләндерүнең состав өлеше буларак кулланыла торган тышкы реклама һәм мәғълүмат чаралары;

муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләре

Россия Федерациясе законнары һәм Россия Федерациясенен башка норматив хокукый актлары, шулай ук Россия Федерациясе субъектларының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү һәм төзекләндерү элементларына таләпләр, муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү чаралары исемлегә, аларны үткәрү тәртибе һәм вакыты белән билгеләнә торган муниципаль хокукый акт.

II. Төзекләндерүгә, тотуны оештыруга территорияләрне жыештыруга гомуми таләпләр

1. Жирлекнең бөтен территориясе һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелергә һәм жыештырылырга тиеш.

2. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, машина юллары, жирле эһәмияттәге автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, пляжлар, башка объектлар биләгән жир кишәрлекләрен карап тотуны һәм жыештыруны оештыру вәкаләтле органнарны үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый рәвешләренә бәйсез рәвештә, милек хокукында, башкача яисә мәжбүри хокукта булган жир кишәрлеге территориясен (алга таба - жир кишәрлекләренең хокук ияләре), шулай ук гамәлдәге законнарда һәм әлегә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналар, корылмалар, мөстәкыйль рәвештә яисә махсулаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән карап тотуны һәм жыештыруны гамәлгә ашырырга тиеш. Бина, корылма милекчелек хокукында яисә башка әйбер хокукында булган яисә берничә зат өчен мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукындагы өлешкә яисә күчәмсез милек объектына башка хокукка пропорциональ рәвештә билгеләнә.

Жир кишәрлеге территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса,

территорияне тоту һәм жыештыру чикләре яklar килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаса, жыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яисә башка затлар арасындагы тигез өлешләрдә билгеләнә. биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары).

Физик яисә юридик ия булган жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, биләмәдәге жир кишәрлеге фактта урнашкан жир кишәрлеге чиге буенча территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яисә башка төрле хокукта булган очракта, берничә зат мәжбүри хокукта булса, фасадның эчтәлеге яklarның килешүе белән билгеләнергә мөмкин.

Килешү булмаса, фасадның эчтәлеге Милек хокукында яки күчемсез милек объектына башка хокукта өлешләргә пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

4. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыруны тоту "Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләргә сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 05 апрелдәге 44-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтижәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла.

4.1. Жирлек территориясендә узучы тимер юл юллары элге корылмаларны файдаланучы оешмалар көче белән тәмин ителә.

4.2. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яисә торак кооперативы яисә башка махсулаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми мөлкәтне тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар тарафыннан - элге йортта күпфатирлы йортлар милекчеләре белән турыдан-туры идарә иткәндә гамәлгә ашырыла (алга таба - идарәче оешмалар).

5. Индивидуаль торак йортлар территорияләрен тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

6. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын тоту һәм карау түбәндәгеләргә гамәлгә ашыра:

а) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә - жир кишәрлегенә милекчеләре яисә башка хокук ияләре;
б) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - вәкаләтле орган яисә «Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләргә сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 05 апрелдәге 44-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алу нәтижәләре буенча башкаручы тарафыннан гамәлгә ашырыла;

в) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнгән урыннар чикләрендә (санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) - элге объектларның хужалары;

г) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортлардагы торак урыннар милекчеләре яисә идарәче оешмалар;

д) жир өсте коммуникацияләренә, шул исәптән электр челтәрләренә, яктырту челтәрләренә, радиолинияләргә сак зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары;

е) жир асты коммуникацияләренә сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары.

7. Урамнардан һәм юллардан грунт һәм жир өсте суларын чыгару, яңгыр канализациясе һәм яңгыр сулары коллекторларын чистарту өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыю һәм чистарту коеларны аларны эксплуатацияләүче оешмалар житештерә.

8. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитария кагыйдәләре һәм нормалары нигезендә билгеләнә.

Санитария һәм туалетларның техник торышы өчен жаваплылыкны аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки махсулаштырылган оешмалар китерә, аларга хезмәт күрсәтә.

9. Автомобиль юлларының юл буе полосасында яисә алар янәшәсендә урнашкан сервис (кибетләр, кафе, отельләр, АЗС, СТО, ял мәйданчыклары) объектларына бирелгән территорияләргә тоту һәм жыештыру мондый объектларның хужасы (милекчесе) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

10. Төзекләндерү эшләрен башкару ешлыгы эшләргә заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

11. Жирлек территориясен тоту һәм жыештыру чикләре бирелгән жир кишәрлегенә чикләре (жир

кишэрлеге билгелэнгэн тэртиптэ рэсмилэштерелмэгэн булса, билэмэдэге жир кишэрлегеңең фактта урнашкан чиге буенча) нигезендэ физик һәм юридик затлар тарафыннан билгелөнө.

12. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, билгелэнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренең үтәлешен тикшереп тора.

III. Биналарны, корылмаларны һәм жир кишэрлекләрен карап тоту буенча таләпләр Алар фасадларының һәм коймаларның тышкы күренешенә, юлларының, индивидуаль корылмаларның тышкы күренешенә урнашкан.

**торак йортлар, яңгыр сулары канализациясе челтәрләре, күзәтү һәм яңгыр коелары,
су үткәрү корылмалары, техник элемент чаралары, тышкы объектлар
яктырту, кече архитектура формалары, стационар булмаган объектлар, урыннар
төзелеш эшләре, күмү урыннары, озак һәм озак вакытлы тукталышлар житештерү
автотранспорт чараларын кыска вакытлы саклау. Жирлек территорияләре Бәйрәмчә
бизәлеше**

. Юл сервисы объектлары

3.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишэрлекләрен тоту буенча гомуми таләпләр.

3.1.1. Алар урнашкан биналарның, корылмаларның һәм жир кишэрлекләренең эчтәлеген аларның милекчеләре яисә башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә яисә махсулаштырылган оешмаларны үз аскалары исәбеннән жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыра.

3.1.2. Алар урнашкан биналарның, корылмаларның һәм жир участкаларының эчтәлеге алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишэрлекләрен төзекләндерүне үз эченә ала:

- а) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- б) жир участогын жыештыру һәм санитария-гигиена белән чистарту;
- в) гражданның, оешмалар һәм индивидуаль эшқуарлар эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм алып китү;
- г) жир кишэрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

3.1.3. Биналарның, корылмаларның фасадлары төзелеш өлешендәге, декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементларының күзгә күренеп торган зарарланулары булырга тиеш түгел һәм тиешле эстетик халәттә ярдәм итәргә тиеш. Бинаның фасадын буяу фасадының гомуми мәйданының 1%тан артыграгын тәшкил итмәскә тиеш.

3.2. Биналар, корылмаларның фасадларын карап тоту

3.2.1. Биналар, корылмаларның фасадларын карап тоту:

- а) фасадларының, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларын, балкон һәм көймә коймаларын, карнизларны, аерым баскычларны, төшү һәм баскычларны киртәләүне, витриналарны, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлауны һәм торгызуны һәм аларның төсен;
- б) сулыкларының, су торбаларының һәм сливларының төзек хәлдә булуын һәм эчтәлеген тәмин итү;
- в) жөйләрнең кыйпылчыгы һәм ярылуын герметизацияләү;
- г) керү урыннарын, тәрәзә төпләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;
- д) фасад өслекләрен, шул исәптән фасад элементларын, аларның торышына һәм эксплуатацияләү шартларына бәйлә рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;
- е) тәрәзә һәм витриналарны, вывескаларны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;
- ё) язулардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

3.2.2. Милекчеләр, биналарның, корылмаларның хокук ияләре, торак булмаган биналарның төзелгән-кушып төзелгән биналары һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

- а) кирәк булган саен, елга бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистартырга һәм юарга,
- б) кирәк булганда, елга ике тапкыр, язын (жылылык системаларын сүндергәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы), тәрәзәләрне пыялалауның эчке һәм тышкы өслеген, балкон ишекләрен һәм көймәләрне, керү ишекләрен химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;
- в) фасадының факттагы торышын исәпкә алып, агымдагы ремонт үткәрергә, шул исәптән фасадының төсен

дә, 5-6 ел чикләрендә ешлыгын исәпкә алып;

г) фасадның аерым элементларын (цокольларне, күселәрне, баскычларны, приямкаларны, керү ишекларен, капканы, цоколь тәрәзәләрен, балконнарны һәм көймәләрен, су үткәргеч торбаларны, тәрәзә төбәндәге отливларны, сызыкча ачышларны һәм башка конструктив элементларны) ремонтларга;

д) чыгыш ясаучы конструкцияләр жиңмерелү ихтималы булган очракта саклау-кисәтү чараларын (коймалар, челтәрләр урнаштыру, элементның жиңмерелә торган өлешен демонтаж һ.б.) башкарырга;

е) тышкы мәгълүматны (вывеска) урнаштыру чарасын, әгәр мондый вывеска эксплуатацияләnmәсә (арендатор (субарендатор) һәм башка очрактар төшеп калган очракта, демонтажларга.

3.2.3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) бина һәм корылмаларның фасадлары стеналары өслегенә зарарлануы (пычрануы): подтеклар, ефәк буяулар, ярыктар булу, штукатурка, тышлау жайланмалары булу, кирпич кладка зыян килү, тимер-бетон конструкцияләренә саклык катламын өзү һ.б.

б) панераара бәрелешләренә герметизациясен бозу;

в) штукатуркаларның, тышчаларның, фасадларның, биналарның яисә корылмаларның цоколь өлешенә бизәкле катламының зарарлануы (шартлавы, пычрануы), шул исәптән тәрәзә, керү приямкалары конструкциясенә төзексезлеге;

г) биналар һәм корылмалар фасадларының чыгыш ясаучы элементлары: балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизлар, козыреклар зарары (пычрануы);

д) балконнарның, лоджияларның, парапетларның коймаларын жиңмерү (булмау, пычрану);ү

е) бинаның фасадында һәм (яисә) түбәсендә, вәкәләтле орган белән килештерелгән паспортсыз тышкы мәгълүмат урнаштыру чаралары корылмаларында урнаштыру һәм эксплуатацияләү, гамәлгә куя такталарынан, режимлы табличкалардан тыш;

афишалар, белдерүләр, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә уемының эчке ягында) алданрак куллану максатынан элү һәм ябыштыру, биналарның, корылмаларның пыялаланган ишегендә (шул исәптән ишекнең пыяла өслегенә эчке ягында) пыяла белән ябыштырылган ишекләрдә;

ж) биналарның фасадына, корылмаларның милекчеләренә, күпфатирлы йорттагы урыннар милекчеләренә ризалыгын алмыйча, граффити ясау.

3.2.4. Подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру; проект карары нигезендә биналар түбәсендә эфир телевидениесен күмәк кабул итү системаларының антенналары һәм кабельләре урнаштыру рөхсәт ителә.

3.3. Йорт билгеләре

3.3.1. Биналар, корылмалар йорт билгеләре белән жиңазланган булырга тиеш.

3.3.2. Аншлаглар һәм номер билгеләре төзек хәлдә дә булырга тиеш. Аншлагларның һәм номер билгеләренә чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен жаваплы затлар жаваплы.

3.4. Керү төркемнәре (төеннәр)

3.4.1. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту жайланмасы, лапас (козырек), өслекләренә бәйләү элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидларны һәм халыкның аз мобильлә төркемнәрен күчәрү өчен жайланмалар (пандуслар, култыксалар һ.б.) белән жиңазландырырга кирәк. Пандус горизонталь канаулардан башка кытыршы текстуралы материалдан башкарылырга тиеш. Киртәләүче конструкцияләр булмаганда, пандуслар кимендә 75 мм биеклектәге бортлар каралган. бордюр пандусының авышы 1:12 кабул ителә.

Пандус яки аның озынлыгы 9 м дан артык борылганда һәр 9 м саен 1,5 x 1,5 м зурлыктагы горизонталь мәйданчыкны күздә тоту тәкъдим ителә. Ахырдан горизонталь мәйданчыктарда төшү өчен дренаж жайланмаларын проектларга кирәк. Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участокларын әйләнә-тирәдәге өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән башкарырга кирәк.

Баскычның ике ягында да яки пандуста да стенадан 40 мм ераклыктагы түгәрәк яки турыпочмаклы кисәтә 800-920 мм биеклектә тоткалар каралган. Баскычларның киңлеге 2,5 м һәм аннан да киңрәк булганда, бүлүче тоткалар күздә тотыла. Кульязмаларның озынлыгы һәр яктан 0,3 м дан да ким булмаган баскычның озынлыгы яки озынлыгы зуррак билгеләнә. Кул эше конструкциясе кулның металл белән орынуын булдырмаска тиеш.

3.4.2. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- а) гомуми файдаланудагы территориядә чыга торган фасадлардагы жир өсте тигезлегеннән 1,2 м дан югарырак урнашкан биналарга подвалга һәм цоколь катына керү жайланмасы;
- б) жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементларын (колонналар, стоклар һ.б.) урнаштыру;
- в) бина фасадының комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләнмичә ике һәм аннан күбрәк керү жайланмасы (булганнарын исәпкә алып);
- г) тротуарлар зонасында урам-юл челтәре зонасында жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, баскыч, яшелләндрерү) керү төркеме элементларының минималь норматив киңлеге 0,5 метрдан артыкка яқын тротуарга урнаштыру;
- д) күпфатирлы йортта урыннар милекчеләре ризалыгын алмыйча, керү төркемен күпфатирлы йортта урнаштыру;
- е) торақ урын милекчесенә ризалыгын алмыйча керү төркемен урнаштыру өчен балкон куллану;
- ж) үз белдеге белән урнаштыру күпфатирлы йортларда урнашкан торақ булмаган биналарның керү төркемнәре, вәкаләтле орган белән килештермичә.

3.5. Кровли

3.5.1. Биналар, корылмалар, су үткәрү системасы элементлары, төтен һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йорт һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

3.5.2. Кышын биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә иткәндә идарәче оешмалар тарафыннан түбә кардан, боздан һәм кан тамырыннан вакытында чистарту оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зонасына чыга торган якларда кар түбәсен чистарту участкалар киртәсә белән башкарылырга һәм барлык кирәкле чаралар кабул ителергә тиеш, бары тик тәүлекнең якты вакытында гына. Түбәнең калган скатларынан кар ташлау, шулай ук яссы түбәләр эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Ташланган түбә жәяүлеләр өчен юлларга, жәмәгать транспортын көтү тукталышына, карның үткән өлешенә һәм кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

3.5.3. Кар һәм наледи ыргытканда, имчәкләр, ремонт һәм башка эшләр башкарганда түбәдә агач һәм куакларны, электр белән тәмин итүнең һава линияләрен, яктырту һәм элемент, юл билгеләрен, юл билгеләрен, юл киртәләрен һәм жайланмаларын, жәмәгать транспортын көтү павильоннарын, биналарның декоратив һәм инженерлык элементларын саклауны тәмин итә торган чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зарарланган очракта, алар түбәне чистарткан һәм зарарланган очракта торгызылырга тиеш.

3.5.4. Биналарның түбәләре, корылмалары су үткәргечләре булырга тиеш, алар жәяүлеләргә һәм жәяүлеләр зоналарына агып төшә торган суның турыдан-туры элөгүенә юл куймый. Желоба, воронка, водостоклар аерылгысыз булырга һәм жыелган су күләменә үткәрүенә исәпләнергә тиеш. Юл кырыйларына жәяүлеләр зоналары булган биналар ягына чыга торган шоферлар жәяүлеләр юлыннан читкә китәргә тиеш.

3.5.5. рөхсәт ителми

- а) түбә өстендә түбәләр, түбә өчен билгеләнгән предметлар (көрәкләр, скрепкалар, ломнар), төзелеш материаллары, ремонт калдыклары, файдаланылмый торган механизмнар һәм башка предметлар төзү;
- б) су үткәргеч торбалар чокырларына боз, кар һәм чүп-чар биналарының түбәсеннән ташлану.

3.6. Жир кишәрлекләре ясау

3.6.1. Жир кишәрлекләренә территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- а) көндәлек чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (наледи) жыештыру;
  - б) юлларның, күперләренә, урамнарның, тротуарларның, юл йөрү юлларының, жәяүлеләр территорияләренә бозлавыкка каршы материалларын эшкәртү;
  - в) кар көрәү һәм себерү;
  - г) кар һәм боз чыгару (кар-боз берәмлекләре);
  - д) контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп савытлары, эскәмияләр, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чиста һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
  - е) чүп-чар жыю камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
- Яңгыр һәм кар суларын бүлеп чыгару;
- ж) каты коммуналь, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм алып китү;
  - з) территориядә тузан ясалуну һәм һаваның дымлануын киметү өчен су сиптерү; һәм) яшел

утиртамаларның сакланышын тээмин итү һәм аларны карау;

й) коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларын), юлларны, тимер юлларны, күперләрен, жәяүлеләр өчен кичүләрен төзегәннән, реконструкцияләгәннән һәм ремонтлаганнан соң төзекләндерүнең бозылган элементларын торгызу, реставрацияләү, археологик һәм башка жир эшләрен башкару;

к) гамәлдәге дөүләт стандартлары таләпләре нигезендә смотр һәм яңгыр сулары агызу коеларын (яңгыр сулары канализациясен), жир асты коммуникацияләре (корылмалары) коеларын карап тоту;

л) жир кишәрлекләренә киртәләрен карап тоту, шул исәптән чит затлар территориясенә керү һәм (яисә) калдыкларны рөхсәтсез урыннарда урнаштыру мөмкинлеген юкка чыгара торган жимерелгән (сүтелгән, жимерелгән) биналарның, корылмаларның коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тээмин итү.

3.7. Юлларны карап тоту:

3.7.1. Юлларны тоту "Дөүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрен сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында" федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла торган сатып алулар нәтижеләре буенча башкарма тарафыннан гамәлгә ашырыла;

3.7.2. Юллар территорияләрен карап тоту түбәндәгеләрен үз эченә ала:

- а) ремонт юллар, тротуарлар, ясалма юл корылмалары, квартал эчендәге машина юлларын;
  - б) тротуарлардан (жәяүлеләр зоналары, сукмаклар) һәм юлларның, ясалма юл корылмаларының пычрак, чүп-чар, кар һәм боз жыештыруны;
  - в) юл өслекләрен юу һәм сиптерү;
  - г) газларны һәм яшел утиртамаларны карау;
  - д) жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту терәкләрен һәм контакт челтәрен ремонтлау;
  - е) кече архитектура рәвешләрен ремонтлау һәм буяу;
- ясалма юл корылмалары составына керә торган смотр һәм яңгыр сулары коеларын, таулы канауларны һәм ачык лотокларны төзү, ремонтлау һәм чистарту;
- ж) коймаларны, коймаларны, турникетларны, кече архитектура формаларын ремонтлау, ремонтлау һәм ел саен буяу.

3.7.3. Юл капланмаларын саклау максатларында түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- а) йөкне сөйрәп ташу;
- б) рельслар, бүрәнәләр, тимер балчыклар, торбалар, кирпеч төяү-бушату эшләрен башкарганда һәм аларны төзегәндә;
- в) юл өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материаллары һәм төзелеш калдыкларын ыргыту һәм (яисә) складлау.

3.7.4. Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына карата таләпләр:

- а) жәяүлеләр өчен юл куймый торган металл киртәләренә һәм тротуар баганаларының сезонлы япмасы кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы уздырылган чорда ел саен гамәлгә ашырыла. Каплама алдыннан ремонтланган, пычрактан чистартылган, юылган һәм пычранган булырга тиеш;
- б) барлык юл билгесе заказчы тарафыннан билгеләнгән срокларда һәм чиратлылык тәртибендә юл билгеләре ясауга расланган паспортлар (схемалар) нигезендә башкарылырга тиеш;
- в) юлларның юл билгеләре таләп ителә торган төсләр һәм яктылык-техника характеристикаларын, эләктерү коэффициентын, эксплуатацияләүнең бөтен чоры дәвамында мәйдан буенча сакланышын тээмин итәргә тиеш;
- г) юл билгеләрен беркетү конструкцияләре һәм системалары монтажның күренү шартларына һәм мөмкинлекләренә карап сайлана;
- д) юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.
- е) вакытыла билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгын китереп чыгарган сәбәпләренә бетергәннән соң бер тәүлек эчендә кими;

визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планировка-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чышелешләрендә аларга таба хәрәкәт итү юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

3.8. Шәхси торақ йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

3.8.1. Индивидуаль торак йортлар милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба - торак йортлар хужалары), әгәр канун яки килешү белән башкасы каралмаган булса, түбәндәгеләр бурычлы:

а) торак йортлар фасадларының, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт биләмәсе чикләрендә башка корылмаларның тиешле торышын тәмин итәргә, аларны вакытында ремонтлауны һәм буяуны үз вакытында башкарырга;

б) торак йортта номерлык тамгасы булырга һәм аны төзек хәлдә тотарга;

в) йорт биләмәсе территориясен тәртиптә тотарга; чүп үләннәрен чаптырырга: Сосновский борщевикын юк итәргә, кыргый кыргый киндер (кыргый сор каннабисы) һәм самосейка (кыргый, кыр тәмләткече).

г) йорт биләмәләре чикләрендә яшел утыртмаларны тәртиптә тотарга, куакларны һәм агачларны санитар кисеп алырга, газүткәргечләрнең, кабельле һәм һава, электр тапшыру линияләренә һәм башка инженер челтәрләренә сак зонасында агачлар утыртмаска;

д) су агызу өчен канаулар һәм торбалар чистартырга, язгы чорда кар сулары агып төшүне тәмин итәргә;

е) үзәкләштерелгән канализация булмаганда бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә санитария нормаларына туры китереп жиһазландырырга: жирле канализация, юбынгыч чокыр, бәдрәф, аларны даими рәвештә чистарту һәм дезинфекцияләү;

ё) каты һәм эре габаритлы калдыкларны махсус майданчыкларда урнаштырылган контейнерларга урнаштырырга;

ж) билгеләнгән тәртип нигезендә каты коммуналь һәм эре габаритлы калдыкларны үз вакытында жыеп алуны һәм чыгаруны тәмин итәргә.

3.8.2. Шәхси торак төзелеш территориясендә рөхсәт ителми:

а) йорт биләмәсе чикләреннән читтәге киртәләргә урнаштырырга;

б) йорт биләмәләре һәм аларга якин территорияләрдә яфрактарны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

в) күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт биләмәләре территориясен кушарга;

г) йорт биләгән территория өчен транспорт чараларын юарга;

е) үзәкләштерелгән канализация булмаганда бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә санитария нормаларына туры китереп жиһазландырырга: жирле канализация, юбынгыч чокыр, бәдрәф, аларны даими рәвештә чистарту һәм дезинфекцияләү;

ё) каты һәм эре габаритлы калдыкларны махсус майданчыкларда урнаштырылган контейнерларга урнаштырырга;

ж) билгеләнгән тәртип нигезендә каты коммуналь һәм эре габаритлы калдыкларны үз вакытында жыеп алуны һәм чыгаруны тәмин итәргә.

3.8.2. Шәхси торак төзелеш территориясендә рөхсәт ителми:

а) йорт биләмәсе чикләреннән читтәге киртәләргә урнаштырырга;

б) йорт биләмәләре һәм аларга якин территорияләрдә яфрактарны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

в) күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыкларны, төзелеш материалларын, йорт биләмәләре территориясен кушарга;

г) йорт биләгән территория өчен транспорт чараларын юарга;

д) ишегалды корылмалары төзәргә, йорт биләмәләре территориясә өчен чүп-чар чокырлары корырга;

е) әлеге территорияне үтеп керүне тоткарлый торган яисә махсус транспорттан һәм урып-жыю техникасыннан файдалану мөмкинлеген тоткарлый торган киртәләргә урамда урнаштырырга;

ё) территорияне төзекләндерү элементларын жиһазлау һәм бозарга, сулыкларны корырга;

ж) йортка ия булган территория өчен комплектанган (төзексез) транспорт чарасын сакларга;

з) янәшәдәге территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

и) ясалма чүплек җайланмаларын, сык пычракны аерып, җитештерү һәм куллану калдыкларын юл өлешендә алып чыгуны билгеләргә.

3.8.3. Жир кишәрлеге хужасы хужалык корылмалары төзәгән очракта, янәшәсендәге территориядә төзелеш материалларын вакытында кушарга (6 айга кадәр) рөхсәт ителә. Шулай ук вакытта автотранспортка бару тәмин ителәргә тиеш.

3.9. Яңгыр канализациясә, күзәтү һәм яңгыр коелары, су үткәргеч корылмалар челтәрләрен карап тоту

3.9.1. Смотр һәм яңгыр сулары коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр)

ябык хэлдэ булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләр иминлеген тээмин итә торган төзөк хэлдэ булырга тиеш.

3.9.2. Кабул итү бүлмәләрен, тупик, смотр һәм башка коеларны һәм камераларны карап тоту, чистарту һәм төзөк техник хэлдэ тоту гамәлдәгә дөүлөт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужаларын тээмин итә.

3.9.3. Жирлектә магистраль һәм квартал эчендәгә яңгыр канализациясе чөлтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү махсуслаштырылган оешмалар белән шушы максатларга жирлек бюджетында каралган чаралар чикләрендә төзөлгән шартнамәләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Ведомстводагы яңгыр канализациясе чөлтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар акчалары исәбеннән башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзөтү коелары юлларны карап тотучы махсуслаштырылган оешмалар тарафыннан тиешле куркынычсыз хэлдә ярдәм күрсәтелергә тиеш.

3.9.4. Яңгыр канализация коллекторларын саклау максатларында коллекторның һәр ягына саклау зонасы - 2 м билгеләнә.

3.9.5. Яңгыр канализациясе коллекторларының сак зонасы чикләрендә тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма белән язма килештермичә, гамәлдәгә законнарда билгеләнгән башка органнар тарафыннан рөхсәт ителми: :

а) жир эшләрен башкарырга;

б) яңгыр сулары канализациясе чөлтәрләрен жимерергә, су кабул итү люкларын ватарга яисә жимерергә;

в) сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзөргә, урнаштырырга;

3.9.6. Су үткәргечләр, канализация, яңгыр жайланмалары, системалар, чөлтәрләр һәм корылмаларның төзөксезлеге, шулай ук газ, тротуарларга, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су түгү яисә агызу рөхсәт ителми.

3.9.7. Жирлек территориясендә йота торган коеларны һәм парга пешерү мәйданчыкларын төзү рөхсәт ителми.

3.9.8. Яңгырлы коеларның рәшәткәләре даими рәвештә чистартылган хэлдә булырга тиеш. Аларның үткөрү сәләтен чикләүче рәшәткәләренә һәм коеларны ябу, тыгылу рөхсәт ителми. Смотр канализациясенә күзөтү һәм яңгыр сулары коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына кимендә ике тапкыр башкарыла. Смотр һәм яңгыр сулары коеларын чистартканнан соң, барлык пычранулар кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

3.9.9. Смотр коеларының люкларын тарттыру юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар өслеклә бер дәрәжәгә башкарылырга тиеш.

Юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар, 2 см дан да артыкка булмаган яшел зоналар, су сиптерү коелары люкларын катнаштыру дәрәжәсе 3 см дан артмаска да мөмкин.

3.9.10. Түбәләре яки рәшәткәләре жимерелгән яки булмаган коммуналь коелар ачыкланганнан соң ук эксплуатацияләүче оешма тарафыннан чикләнгән булырга тиеш. чөлтәрләр тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнгән һәм билгеләнгән срокларда алмаштырылган.

3.9.11. Планлы эшләрдә инженерлык чөлтәрләрендә канализация суларын агызу якындагы коеларда канализация чөлтәре, суүткәргеч су һәм жылылык чөлтәрләреннән су агызыла - яңгыр канализациясенә (ул булса). Юлга су түгү тыела.

Чигенү нәтижәләрен бетерү зыян күргән инженерлык чөлтәрләре хужалары акчалары исәбеннән дә башкарыла.

3.9.12. Ливия канализациясе чөлтәрләренә төзөк техник торышы өчен жаваплылык (шул исәптән люкларны, рәшәткәләренә вакытында ябу) эксплуатацияләүче оешмаларга йөкләнә.

3.10. Элемтәнең техник чараларының эчтәлегә

3.10.1. Кабельле элемент линияләрен, телевидение, радио, Интернет һәм биналарны инженер-техник тээмин итү өчен билгеләнгән башка шундый чөлтәрләренә урнаштыру жир асты юлы белән (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

3.10.2. Биналарга тышкы коммуникацияләренә башка ысул белән (һава, жир өсте) үткөрү, файдаланыла торган оешмаларның техник шартларын алу шарты белән, аларны жир астында урнаштыру мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

3.10.3. Асылмалы элемент линияләрен һәм һава-кабельле кичүләренә беркетү сыйфатында куллану рөхсәт ителми:

- а) автомобиль юлларын төзөклөндөрү элементлары: светофорларны, юл билгеләрен урнаштыру өчен билгеләнгән юл киртәләре, элементлар һәм конструкцияләр;
- б) фасадларның элементлары, түбәләр, бина диварлары һәм корылмалары (төтен, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналары, фронтонар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

3.10.4.рөхсәт ителми:

а) жылыту бинасының һава ысулы белән элемтә кабельләрен салганда юлларны икенчесенә күчергә;

б) Кабель запасларын бүлүче муфт шкафыннан тыш урнаштырырга;3.10.5.милекчеләр (хужалары) техник чараларны тотарга тиеш.

Элемтәләр (кабельләр, кабельләргә беркетү элементлары, бүлү һәм мөфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмендә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник җайланмалар (киртлөләргә һәм / яки изоляция тышчасын булдырмыйча, покраскасы булмау, коррозия һәм / яки механик зарарланулар булу, үткәргечләр һәм / яки аларны электр тапшыру линияләргә һәм яктырту терәкләренә һәм / саннар кертмичә).

3.11. Тышкы яктырту объектларын (чараларын) тоту

3.11.1.Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыю, туклыклы пунктлар, идарә әржәләргә) керә.

3.11.2.Урамнар, юллар, жәяүлеләр өчен тротуарлар, торақ кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләргә, шулай ук жәмәгать һәм торақ биналарның аншлаglары һәм номерлы билгеләргә, юл билгеләргә һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

3.11.3.Милек формаларына карамыйча биналар һәм корылмаларның милекчеләргә, проектларга ярашлы, биналарның һәм корылмаларның архитектура-сәнгать яктырткычлары булуын һәм эшләвен тәмин итәргә тиеш.

3.11.4.Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә эшләмәүче яктырткычлар саны 3 %тан артмаска тиеш, башка жирлек территорияләрендә (район билгеләнешендәгә урамнар, ишегалды территорияләргә) -5 %, жир асты жәяүлеләр кичүләрендә - 10 % көндөзгә һәм кичке режимнарда (10 кабызылган яктырткычта бер мөһим булмаган юл рөхсәт ителә).

3.11.5.терекөмешә булган газ-разрядлы лампалар бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсуслаштырылган предприятиеләргә чыгарылырга тиеш.

Әлегә төр лампаларны жирлек чүпләкләргә, чүп эшкәртү заводларына чыгару рөхсәт ителми.

3.11.6.Металлик терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту җайланмаларының башка элементлары чиста булырга, крен, коррозия учаклары булмашка һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалар, кулланучылар) белән буялырга, ләкин кимендә өч елга бер тапкыр, төзек хәлдә калырга тиеш.

3.11.7.Урам һәм йорт яны яктырткычларын, тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган тоташтыргычларны тоту һәм ремонтлау "Дәүләт һәм муниципаль ихтияжларны тәмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 05 апрелендәгә 44-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Торақ йортларны гамәлгә кертү җайланмаларына тоташтырылган йорт яны яктырткычын тоту һәм ремонтлау идарәчә оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

3.11.8.Жәмәгать (тимер юл) транспортының тышкы яктырту терәкләргә, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәргә терәкләргә, саклау, бүлү киртәләргә, юл корылмалары һәм юл жиһазлары элементлары буялган булырга, язмалардан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

3.11.9.Тышкы яктырту баганаларын, ижтимагый (тимер юл) транспортының контакт челтәргә терәкләргә алыштырганда күрсәтелгән конструкцияләр демонтажланырга һәм челтәрләр хужалары тарафыннан өч тәүлек эчендә алып барылырга тиеш.

Тышкы яктыртуның сынган терәкләргә чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән,

калган территорияләрдә - шундый кирәк (демонтаж) табылганнан соң бер тәүлек эчендә башкарыла.
3.11.10. Утрау баганаларында һәм контакт терәкләрендә урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм канәгатьләнәрлек тышкы кыяфәте өчен ижтимагый (тимер юл) транспорт челтәрләре, таяну мәгълүматларының милекчесе (хужасы) җаваплы.

3.11.11. чыбыкларның өзекләре, терәкләрнең, изоляторларның зарарланулары булганда тышкы яктырту жайланмаларын эксплуатацияләү рөхсәт ителми.

Электр үткәргечләре өзелү яки терәкләрнең зарарлануы белән бәйле тышкы яктырту жайланмалары эшендә тәртип бозуларны, ачыкланганнан соң ук кичекмәстән юкка чыгарырга кирәк.

3.11.12. чыбыкларны һәм кабельләрне челтәргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына тоташтыру рөхсәт ителми.

3.11.13. Тышкы яктырту объектларының яисә тышкы чаралар белән жиһазланган объектларның милекчеләре (хужалары)

яктырту, а шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар да түбәндәгеләренә үтәргә тиеш:

а) урамнарны, юлларны, терәкләрнең һәм яктырту жайланмаларының сыйфатын тиешенчә

яктыртуны, бозылганда яисә зарарланганда үз вакытында ремонт ясарга;

б) билгеләнгән тәртип нигезендә яктыртуны кабызуны һәм сүндерүне күзәтергә;

в) тышкы яктыртуны һәм бизәүне урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

г) тышкы яктырту фонарьларын вакытында алыштырырга.

3.11.14. тротуарларда урнашкан жәмәгать транспортының мачта һәм тышкы яктырту баганалары тирәсендә территорияләренә жыештырган өчен җаваплылык тротуарларны жыештыру өчен җаваплы затларга йөкләнә.

Трансформатор һәм бүлү подстанцияләренә якин территорияләренә, автоматик режимда эшләүче (хезмәт күрсәтүче персоналдан башка) башка инженерлык корылмаларын жыештыру өчен җаваплылык әлегә объектлар урнашкан территорияләргә хужаларына йөкләнә.

3.12. Кече архитектура формаларын тоту

3.12.1. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәлеш элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү жайланмалары, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

3.12.2. Кече архитектура формаларын тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдалану территорияләрендә жир кишәрлекләренә хокук ияләре тарафыннан гамәлгә ашырыла - сатып алу нәтижәләре буенча, ул "Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәэмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 05 апрелендәге 44-ФЗ номерлы федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.12.3. Кече архитектура формалары хужалары бурычлы:

а) чиста һәм төзек хәлдә кече архитектура формаларын карап тоту;

б) язгы чорда кече архитектур формаларга планлы карау башкарырга, аларны иске буядан, күгәрәктән, юдырудан, буядан чистартырга, шулай ук сынган элементларны алыштырырга;

в) кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кар һәм наледидан якин килүләрен чистартырга;

г) тигез кырлы өслек белән комлыклар корырга, комлыкларда елына кимендә бер тапкыр ком кисәкләрен алыштырырга;

д) балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял итү майданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлеге таләпләренә туры килүен күзәтергә;

е) фонтаннар эшләү чорында су өслеген чүп-чардан көн саен чистартырга.

3.12.4 рөхсәт ителми:

а) кече архитектура формаларын билгеләү (балалар уен майданчыкларында өлкәннәрнең ял итүе, спорт майданчыкларында эчке киём киптерү һ.б.) буенча кулланмау;

б) кече архитектура рәвешләрендә теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне элэргә һәм ябыштырырга;

в) кече архитектура рәвешләрен һәм аларның конструктив элементларын сындырырга һәм жәрэхәтлэргэ;

г) фонтаннарда коенырга.

3.13. Стационар булмаган объектларны карап тоту

3.13.1. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый актта билгелэнгән тәртиптә урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.13.2. Жир кишәрлеген арендау шартнамәсе срогы тәмамлангач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтацияләнергә, ә жир кишәрлеге иреkkә чыгарылырга һәм башлангыч халәткә китерелергә тиеш.

3.13.3. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

а) аларны ремонтларга һәм буярга. Ремонт проект документациясендә билгелэнгән тышкы кыяфәтне һәм төс чишелешен саклап калуны исәпкә алып башкарылырга тиеш;

б) янәшәдәге территориядә яшел утыртмаларның, газларның, бордюр ташының, кече архитектура рәвешләренә (алар булса) сакланышын күзәтергә, күрсәтелгән территорияне әлегә Кагыйдәләрдә билгелэнгән таләпләр нигезендә карап тотарга;

в) стационар булмаган объектлар янындагы урналарны билгеләргә, чүп-чарларны кирәк булган саен көн дәвамында чистартырга, эмма тәүлеккә кимендә бер тапкыр, урналарны елына бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә буярга.

3.13.4 рөхсәт ителми:

а) төзелешнең стационар булмаган объектларына, козырекларга, лапасларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләргә төзәргә;

б) стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч жайланмасы куярга;

в) стационар булмаган объектларның һәм аларның түбәләрендә тараны, товарларны, детальләргә, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны берләштерергә, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларына яраклаштырырга;

г) стационар булмаган объектлар арасында жиһаз, калдыклар белән янгынга каршы өзелүне тәмин итәргә.

3.14. Төзелеш эшләрен башкару урыннарын тоту

3.14.1.

Эш алып барылмаган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылырга тиеш

3.14.2. Эшләр башланганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләргә житештерү чорында:

а) төзелеш майданы территориясенә бөтен периметры буенча башкарма комитетның хокукый акты таләпләргә нигезендә типовой киртә урнаштырырга;

б) төзелеш майданчыгы киртәсенә гомуми тотрыкчылыгын, ныктыгын, ышанычлыгын, эксплуатация куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

в) төзелеш майданчыгы киртәсенә тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтергә, пычрактан, кардан, наледидан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартырга;

г) төзелеш территориясенә кергәндә урнаштырырга төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләргә таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат тактасы майданчыкларын һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

д) төзелеш майданчыгы периметры буйлап тышкы яктыртуны тәмин итәргә;

е) төзелеш майданчыгына төзекләндерелгән подъездлар, урамнарның (машина юлларының) үтү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгарылмый торган юлларны һәм транспорт чаралары тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын жиһазландырырга;

төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын җыю өчен контейнерлар һәм (яисә) бункерлар булдыруны тәмин итәргә;

ж) төзелеш майданы территориясеннән билгелэнгән тәртиптә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын чыгаруны оештыруны тәмин итү;

з) төзелеш майданчыгы территориясеннән алынган һәм калдыклар булмаган карны билгелэнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгелэнгән урыннарда чыгаруны тәмин итәргә;

и) эшләр башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләренә, тышкы яктырту челтәрләренә, яшел утыртмаларның һәм кече архитектура формаларының сакланышын тәмин итәргә.

3.14.3. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче биналар, эшче һәм хезмәткәрләргә вакытлыча тоту өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларын вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

3.14.4. рөхсәт ителми

а) гражданнарның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тәэмин итүгә бәйле коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, тынлыкны бозуга китерүче төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрнең торак зонасы тирәсендә оештыру һәм үткәрү, 23.00 сәгатътән 7.00 сәгатъкә кадәр;

б) Башкарма комитетның рөхсәтеннән (күрсәтмәсеннән) башка юлларның һәм тротуарларның юл өлеше тарая яисә ябыла;

в) чүп-чар яндырырга һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерергә.

3.15. Жирләү урыннарын карап тоту

3.15.1. Эхлакый, санитария һәм экология таләпләренә туры китереп бирелгән жирләү урыннарын тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый актта билгеләнгән жирләү урыннарын тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.15.2. Күмү урыннарын санитар карап торуга, сатып алулар нәтижәләре буенча гамәлгә ашырыла, ул "Дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тәэмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәтләр сатып алулар өлкәсендә контракт системасы турында" 2013 елның 5 апрелендәге № 44-ФЗ номерлы федераль законы нигезендә гамәлгә ашырыла.

3.15.3. Күмү урыннарын карап тотуга таләпләр:

а) зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Ижтимагый бәдрәфләр территорияләрендә урыннар чистартылырга тиеш;

б) зират территориясендә чүп-чар һәм чүп савытлары чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган саен 3 көнгә бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә чыгарылырга тиеш;

в) ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария агач утыртмалары ачыкланганнан соң бер тәүлек эчендә жимерелергә тиеш;

г) шәхесләре ачыкланмаган кеше каберләре яисә үлгән кешеләрнең каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, калкулык һәм кабер ташы белән жиһазланырга тиеш.

3.15.4 Кышкы чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

а) зиратларның үзәк юллары, подъезд юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаса, тигез кар накаты булу рөхсәт ителә;

б) үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юлларның һәм тротуарларның юл өлешен эшкәртү кар явудан соң ук башланырга тиеш;

в) беренче чиратта кар чыгарырга, боз кыярга һәм үзәк һәм керү юлларынан кар-боз берәмлекләрен алып ташларга кирәк;

г) жәяүлеләр зоналарында янғын сүндерү урыннарында бозга каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газларга, куакларга складлау рөхсәт ителми.

3.15.5. Жәйге чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

а) үзәк юллар, килү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычранулардан чистартылырга тиеш;

б) яшел утыртмаларны санитар кисеп алу, чүп үләннәрен кисү чаралары ел саен үткәрелергә тиеш.

3.15.6. Күмү урынын, кабер өстенә кую корылмасын (төреләр, һәйкәлләр, плителәр, склеплар һ.б.), чөчәкләр һәм декоратив куаклар утырту, колумбарийда куышны карау ир белән хатын (ой), туганнары, вафат булучының законлы вәкиле яки санитария таләпләрен мәжбүри үтәгән башка зат тарафыннан башкарыла.

3.16. Озак һәм кыска вакытлы саклау стоянкалары эчтәлегә автотранспорт чаралары

3.16.1. Автотранспорт чараларын (алга таба - стоянка) озак һәм кыска сроклы саклау стоянкаларын тоту гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук элегә Кагыйдәләр нигезендә стоянкалар урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенә (алга таба - хужасы) хокук иясе тарафыннан гамәлгә ашырыла.

3.16.2. Хужалар бурычлы:

а) территорияләренә бөтен периметры буйлап киртә куеп торуга урынын билгеләргә, ул механик

йогынтыларга һәм тышкы мохит йогынтысына тотрыклы булырга тиеш;

б) стоянкаларның техник торышын, аларның чисталыгын тиешенчә күзәтеп торырга, пычрактан, кардан, наледидан, мэгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартырга;

в) стоянкалар территорияләрендә материаллар урнаштыруга, комплектлаштырылган транспортны, төрле конструкцияләрне саклауга юл куймаска;

г) стоянкалар территорияләрен гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылык тигез бүленешен тәэмин итә торган тышкы яктырту белән жиһазландырырга;

д) автомобиль стоянкалары территорияләрендә ягулык-майлау материаллары агып торган автомобильләр юуны һәм машина кую урыннарын булдырмаска;

е) санитария һәм янгынга каршы кагыйдәләрне үтәгән стоянкалар территорияләрен карап тоту.

ж) инвалидларның стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керүен тәэмин итәргә. 1,2 группа инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларын бушлай парковкалау өчен кимендә 10 процент урын, шулай ук Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә 3 төркем инвалидлар һәм шундый инвалид балаларны ташучы транспорт чаралары өчен кимендә бер урын бүлеп бирергә. Күрсәтелгән транспорт чараларында «Инвалид» тану билгесе билгеләнергә тиеш. «Инвалид» тану билгесен индивидуаль файдалану өчен биру тәртибе Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан башкарма хакимиятнең федераль органы тарафыннан билгеләнә. Автомобиль кую өчен күрсәтелгән урыннарны башка транспорт чаралары биләргә тиеш түгел»; Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын кую урыннары белән "Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында" 1995 елның 24 ноябрэндәге 181-ФЗ номерлы Федераль законының 15 статьясы нигезендә бушлай файдаланалар.

3.17. Жирлек территориясен бәйрәм белән бизәү

Жирлек территориясен бәйрәм белән бизәү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгаларга бәйле чаралар уздыру чорында башкарыла.

Бәйрәм бизәлеше дәүләт һәм муниципаль флагларны, лозунгларны, гирляндларны, панноларны, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада, шулай ук бәйрәм иллюминациясе урнаштыруны үз эченә ала.

Бәйрәм бизәлеше элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чараларын төшереп калдырырга, аларны начарайтырга рөхсәт ителми.

3.18. Сервис объектларын тоту

1. Сервис объектлары территорияләрен тоту мондый объектларның хужасы (милекчесе) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

2. Юл бие сервисы объектлары территорияләрен төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә алырга тиеш:

- уңайлы хәрәкәт итү өчен каты өслек;
- территорияне яктырту, архитектура-декоратив яктырту;
- аларны урнаштыру һәм тоту таләпләрен үтәгән бәдрәф кабиналары;
- чүп-чар өчен урналар һәм кече контейнерлар;
- яшелләндерү (газоннар, чәчәкләкләр) һәм яшелләндерү (коймалар) участкаларын яклау элементлары.

3. Сервис объектларын һәм аларга якин территорияләрне урнаштыруга һәм аларның эчтәлегенә карата таләпләр түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- күчмә урыннар, сервис объектларына керү юллары күчеш-тизлек полосалары белән төзекләндерелергә тиеш;

- күчеш-тизлек полосалары һәм сервис объектлары территорияләре тышкы яктырту белән төзекләндерелергә тиеш;

- Хәрәкәткә хезмәт күрсәтү корылмасына корылган съездлар шулай итеп корылган булырга тиеш, юллардан суүткәргечләрнең гамәлдәге системасы белән бәйләнгән (съездлар астына су үткәрү торбалары салынган булырга тиеш);

- Хәрәкәткә һәм аның съездларына хезмәт күрсәтү корылмасы майданчыгының буй текәлегә юлдан капма-каршы якка юнәлтелергә тиеш. Каплауның радиусы чикләрендә ул 20%о булырга тиеш.

- майданчыкта һәм аның съездларында автомобиль юлы белән тигез дәрәжәдә камилләштерелгән каты өслек булырга тиеш;

- Юл хәрәкәтен оештыруның техник чаралары ГОСТ Р 52289-2019 таләпләре нигезендә техник чаралар булу. Юл билгеләрен, тамгаларны, светофорларны, юл киртәләрен һәм юнәлеш биру

жайланмаларын куллану кагыйдэләре»;

-эксплуатацияләү һәм тоту барышында сервис объекты территориясендә дефектларны бетерү «Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары» ГОСТ Р 59292-2021 таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш. Жәйге тору дәрәжәсенә таләпләр. Бәяләү критерийлары һәм контроль ысуллары" һәм ГОСТ Р 59434-2021 Гомуми файдаланудагы автомобиль юллары. Кышкы уку дәрәжәсенә таләпләр. Бәяләү критерийлары һәм контроль ысуллары ".

-функциональ билгеләнеше буенча хәрәкәткә хезмәт күрсәтү корылмасы территориясе, шул исәптән санитария-гигиена зонасы булырга тиеш;

- тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан тәртиптә булырга һәм бирелгән техник шартлар нигезендә эксплуатацияләнергә тиеш;

- Юл буе сервисы объектларының транспорт чаралары стоянкасында инвалидлар белән идарә ителә торган транспорт чараларын бушлай парковкага өчен «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында» 1995 елның 24 декабрдәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә урыннар бирелергә тиеш.

IV. Авыл жирлекләрен жыештыру тәртибе, төзекләндерү эшләре исемлеген һәм аларны даими башкару тәртибен дә кертеп

4.1.Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга гомуми таләпләр

4.1.1. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябргә кадәр;

б) кышкы чорда - 15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән сроклар, һава шартларына карап, башкарма комитет тарафыннан төзәтелә ала.

4.1.2.Жирлек территориясен жыю түбәндәгеләрне үткәрү юлы белән башкарыла:

а) жирлек территориясен тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;

б) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә бердәй массакуләм чаралар (шимбә өмәләре).

4.1.3.Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру юу, су сибү, себерү һәм жирлек территориясен карап тоту буенча башка эшләр башкару юлы белән жирлек территориясенң пычрануын һәм тузанлануын киметү максатында башкарыла һәм түбәндәгеләрне үз эченә ала:

а) ясалма өслекле территорияләрне себерү (коры көннәрдә су сибү), урам-юл челтәре объектларында һәм яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган башка территорияләрдә тузаннан һәм пычрактан юу. Ясалма өслекле юл өслекләрен, майданнарын, тротуарларын һәм башка территорияләрне юу бөтен киңлеккә башкарыла;

б) яңгыр сулары канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

в) барлык территориядән чүп-чар жыю;

г) ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларының төсе, бакча һәм урам жиһазларының, урналарның, спорт һәм балалар майданчыкларының, коймаларның, бордюрларның;

д) гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән файдаланудагы һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, үләннең вакытлы киюе (үләннең 15 см дан артык биеклегендә) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне жыештыру;

е) яфрак коелу чорында - тәүлегенә бер тапкыр яфрак жыю һәм алып чыгу;ё)юылганнан соң бордюр янында лотокларны жыештыру.

4.1.4. Кышкы чорда гомуми файдаланудагы территорияне жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

а) юл өсләрен һәм тротуарларны кардан, кар һәм чүп-чардан чистарту;

б) скользкость яисә бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр өчен ком зоналары, баскычлар посыпкасы, юл өслекләрен бозга каршы материал белән эшкәртү;

в) язгы чорда - кар эрү һәм кар суларының бүленгәннен оештыру.

4.1.5.Жирлек территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләре технологиясе һәм режимнары һава шартларына бәйсез рәвештә транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

4.1.6. Жәяүле тротуарларны, жир өсте кичүләрен, кышкы чорда баскычларны жыештыру үзенчәлекләре:

Кар бик еш яуганда жәяүлеләр тротуарлары, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш.

Бозлавык барлыкка килгәндә бозлавыкка каршы материаллар белән беренче чиратта баскычлар, аннан соң тротуарлар эшкәртелә.

Бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртү вакыты бозлавык башланганнан соң ике сәгатътән дә артырга тиеш түгел.

в) калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган көпшәк карны, яшел утыртмаларны саклау һәм кар суларын агызу шарты белән, шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән газонга яисә урыннарда салу рөхсәт ителә.

4.1.7. Жирлек территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) гомуми файдаланудагы урамнарда, мәйданнарда, яшел утыртмалары булган участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка территорияләрдә сортларга;

б) мемориаль билгеләргә гамәлдәге законнар нигезендә бүлөп бирелгән күмү урыннарыннан читтә гомуми файдаланудагы территорияләрдә күпкырлы корылмалар (истәлекле корылмалар, коймалар);

в) юуны, салонны чистартуны гамәлгә ашырырга элекке максатларда каралмаган урыннарда транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтү, шул исәптән жәмәгать транспорты муниципаль маршрутларының соңгы пунктларында;

г) биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, гомуми файдаланудагы территорияләрдә кече архитектура формаларын һәм төзекләндерүнең башка элементларын ватарга һәм аларга зыян китерергә, шулай ук аларны үз белдеге белән үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм үзгәртеп корырга;

д) язулар, рәсемнәр төшерергә, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм ябыштырырга, жәмәгать транспортын, диварларын, баганаларын, коймаларын һәм бу максатларда каралмаган башка объектларны көтү тукталышларында граффити ясарга;

е) бирелгән жир кишәрлекләренен чикләреннән һәм (яисә) коймаларыннан читтә күчемле мөлкәтне берләштерергә һәм сакларга;

ж) тару, сәнәгать товарлары һәм тротуарларда, газларда, юлларда сәүдә кирәк-яраклары урнаштырырга һәм урнаштырырга;

з) ачыкланмаган урыннарда кар өеп кую;

и) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән, юлларны һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

4.1.8. Санкциясез урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз исәбенә элекке территорияне жыештырырга һәм чистартырга, кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләүне үз исәбенә башкарырга тиеш.

Әгәр дә 20 тәүлек дәвамында рөхсәтсез урында калдыкларны урнаштырган зат билгеләнмәгән булса, калдыкларны алып ташлау һәм рөхсәтсез чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү элекке территорияне жыештыру өчен җаваплы оешмалар (яки элекке төр хезмәтләренә алу шартнамәдә каралган булса) тарафыннан башкарыла.

4.1.9. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектәге жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) стихияле барлыкка килә торган чүплекләренә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

4.2. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын жыю

4.2.1. Жирле эһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыю юлларының, тротуарларның, парковкаларның (парковка кесәләренен) даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

жәмәгать транспортын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кар һәм боздан көтү тукталышы.

4.2.2. Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру юуны, сибүне, тузан тузанын бетерү, себерүне үз эченә ала һ.б.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чар, кар һәм боз жыюны һәм чыгаруны, пычракны, юлларны ком-тоз катнашмасы белән ташуны, тротуарларны коры ком белән жибәрүне күздә тоту.

4.2.3. Юл буенда урнашкан урналарны чистарту көненә кимендә бер тапкыр башкарыла, тукталыш мәйданчыкларында - көнгә ике тапкыр.

4.2.4. Жәмәгать транспортын көтү павильоннары буялмаган, буялган һәм юылган булырга, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

4.2.5. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

А) үтеп йөрү өлеше төрле пычранулардан тулысынча чистартылырга һәм бөтен кинлеккә юылырга тиеш. Жайлаштыру сызыклары белән билгеләнгән көзге, резерв полосалар комнан һәм вак чүп-

чардан даими чистартылырга тиеш;

б) ике метрлы лотковый зоналарда грунт-комлы нанослар һәм пычранулар булырга тиеш түгел. Махсушлаштырылган машиналарның эш циклы арасында барлыкка килергә мөмкин комлы кисәкчәләр һәм төрле вак чүп-чар белән пычранулар рөхсәт ителә;

в) юл кырылары эре габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

4.2.6. Юлларны кышкы жыештыруга таләпләр. Кышкы чорда юлларны жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала: юлларны кардан чистарту һәм юл өстендә яту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, себерү, карны өемгә күчерү һәм кар чыгару.

4.2.7. рөхсәт ителми

а) квартал эчендәге машина юлларыннан, ишегалды территорияләреннән, предприятиеләр, оешмалар территорияләреннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартыла торган кар, бозны тротуарларга, юлларның һәм юл йөрү юлларының юл өлеше буйлап йөрү яисә тротуарларга күчерергә яисә күчерергә, шулай ук машина өлешен жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда;

б) техник тоз һәм сыек хлор кальций тротуарларда бозга каршы реагент буларак, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел утыртмалар булган территорияләрдә кулланырга;

в) билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм ташырга;

г) күз күреме өчпочмагы зонасында юллар һәм урамнар киселешендә; жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якин; транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юллар участкаларында; тротуарларда; янәшәдәге территорияләргә керү юлларында кар өемнәре формалаштырырга;

д) юлларга автотранспорт көпчәкләре белән грунтны һәм пычракны алып чыгу;

е) грунт, чүп-чар, юа торган төзелеш материаллары, жиңел тара алып барырга, юлларны пычратмый торган брезент яисә башка материал белән капламыйча агачлар сызарга, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм эремәләрен (шул исәптән цемент-ком эремәсен, известь, бетон катнашмаларын) юлларга, тротуарга, юл кырына яки юлга якин газ полосасына кою мөмкинлеген юкка чыгаручы чаралар күрмичә генә күчереп йөртәргә.

4.3. Урып-жыю, санитария хезмәте күрсәтү һәм кешеләр күпләп ял итү урыннарын төзекләндерү 4.3.1. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарына түбәндәгеләр керә:

а) мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

б) актив ял итү һәм мавыктыргыч чаралар урыннары - стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә мәйданчыклары һ.б.

в) сәүдә объектлары территорияләре (ваклар сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вак ваклар сату чөлтәре объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнеш, көнкүреш хезмәте күрсәтү;

г) административ һәм ижтимагый биналарга, учреждениеләргә якин территорияләр.

4.3.2. Гомуми файдаланудагы мәйданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен һәм башка территорияләрне жыештыру: кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял зоналарында юлларны жыештырганда, химик реагентлары булмаган карны шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, яшел утыртмаларны саклау һәм агып төшүче суларны тәмин итү шарты белән, вакытлыча жыеп алу рөхсәт ителә.

4.3.3. Ваклар сату базарларын жыю һәм санитар карап тоту:

а) ваклар сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер мәйданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, яңгыр суларын һәм тал суларын агызу өчен каты өслекләре һәм уклоннары булырга, шулай ук суүткәргеч һәм канализациясе булырга тиеш;

б) базар территориясен төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларның каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыештыру һәм чистарту эшләре башкарыла;

в) елның жәйге чорында базар территориясендә атна саен мәжбүри рәвештә дымлы жыештыру башкарыла;

г) базар территориясә 40 кв. м мәйдандагы бер урна исәбеннән урналар белән жиһазландырылачак,

өстөвөнө алар арасындагы ераклык прилавка сызыгы буйлап 10 м дан артмаска тиеш;

4.3.4. Базар территориясендө һәм аның янәшәсендө урнашкан оешмалар, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтә күрсәтү предприятиеләре, киосклар, сәүдә палаталары һәм павильоннары эшчәнлегә, каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә килешү төземичә рөхсәт ителми.

4.3.5. Урып-жыю һәм сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларының санитар эчтәлегә:

а) сәүдә объектлары территорияләрен һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларын тулысынча жыештыру тәүлегенә бер мәртәбә (иртән һәм кич) башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларны һәм чүп-чар жыючыларны чүп-чар калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыю эшләре башкарыла;

б) сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

_____ газ һәм тротуарларда тара һәм товарларны складлау

рөхсәт ителми;

г) калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

4.3.6. Территорияләр оркасы башка сәүдә майданчыклары, объектлы вак-төяк челтәр комплекслары, социаль-мәдәни билгеләнештәге оркалар бер елның жылы вакытында мәжбүри алдан поливка белән ябылганнан соң ясала. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла.

Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

4.3.7. Ял итү урыннарын төзекләндерү һәм кешеләр булу турында массакуләм мәгълүмат:

а) ял итү һәм кешеләр күпләп була торган территориядә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә өслекләргә бәйләү элементлары (плитә куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләргә бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр һәм чүп-чар өчен кече контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жиһазлары, жирлек мәгълүматларын йөртүчеләр, яшелләндерү участкаларын яклау элементлары (металл киртәләр, өслекнең махсус төрләре һ.б.) керә;

б) кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарының барлык территорияләрендә, пляжлардан кала, каты өслеккә яисә чөчөлгән үләннәр яисә яшел үсентеләр булган үсемлек җир булырга тиеш;

в) ял итү һәм кешеләр күпләп була торган территорияләрдә яшелләндерү участкаларын чөчөк түтәлләре, газлар, ялгыз, төркемле, рядовой бистәләр, вертикаль, күпкәтлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

г) кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннары, туалет урнаштыру һәм тоту таләпләрен үтәп, жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән комплектлануырга тиеш;

_____ йорт. пычранган саен, кешеләр ял итә яисә күпләп була торган урыннарда фонтаннар, буалар, елга ярлары чистартылырга тиеш;

д) массакуләм чаралар уздырганда аларны оештыручылар чара үткәрү урынын, аңа якын территорияләргә жыештыруны һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызуны тәэмин итәргә тиеш.

Чараны үткәрү урынын, аңа якын территорияләргә жыештыру һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызу тәртибә чараны үткәрүгә билгеләнгән тәртиптә тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

4.3.8. Кешеләр ял итү һәм массакуләм булу урыннары территорияләрендә рөхсәт ителми:

а) бу урынга билгеләнмәгән урыннарда тара һәм сәүдә жиһазларын сакларга, урнаштырырга;

б) территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

в) автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын салырга;

г) автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар уздырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләргә урнаштырырга;

д) газны, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларын зарарларга;

е) кече архитектура формаларын зарарларга һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;

ж) сыек продуктларның калдыкларын, сатуратор жайланмаларынан суны, тротуарларга, газларга һәм жирлек юлларына квас һәм сыра цистерналарын салырга;

з) автотранспорт чараларының түләүле стоянкаларын законсыз оештырырга;

и) стационар булмаган объектларны үз белдегә белән урнаштырырга;

й) тротуарларның асфальт-бетон өслеген, янәшәдәгә яшел зоналарның бөтенлеген һәм территорияләргә төзекләндерүнең башка элементларын бозарга;

й) территориядә сәүдә-суыткыч жайланмасы чыгарырга;

к) каты көнкүреш калдыкларын халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән

контейнерларга (бункерларга) калдыкларны урнаштыру өчен шартнамә булмаса, каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән жыю өчен каты көнкүреш калдыклары (бункерлар) берләштерергә;

л) тимер-бетон блоklar, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдеге белән каплау;

м) товарны сәүдә объектннан читтә чыгарырга;

н) учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар куллануны күздә тоткан чаралар уздырырга.

4.4 Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

4.4.1. Йорт яны территориясен жыештыру:

а) жыештыру түбәндәге эзлеклелектә үткәрелергә тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр өчен юлларны (бозлавык һәм тайгаклык очрагында - ком сибү), э аннары - ишегалды территорияләрен;

б) кар яву вакытында житештерелә торган кар чистартудан тыш, жыештыру 8.00 сәгатькә кадәр башкарыла. Көндөзге вакытта машиналар тизлеге 4 км/сәг. булганда жыюны механикалаштырырга мөмкин.

4.4.2. Жәйге жыештыру:

а) йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юу яисә су сибү - махсус машиналар ярдәмендә - башлыча иртә, иртәнге һәм соң, кичке сәгатьләрдә башкарылырга тиеш;

б) тротуарлар юуны бары тик ачык тротуарларда гына (алар прилотка полосасы белән турыдан-туры чикләнә) һәм биналардан урамның машина юлына таба юнәлештә генә башкарырга кирәк;

в) көннең эссе вакытында тротуарларга су сибү кирәк булган саен башкарылырга тиеш, ләкин тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаска тиеш.

4.4.3. Кышкы жыештыру:

а) түбәләрдә жыела торган кар үз вакытында жиргә ташланырга һәм прилот полосасына күчәргә, э киң тротуарларда - валларга формалашырга тиеш;

б) чистартыла торган кар тротуарлардан алгы өлешкә, э ишегалларында - төзелеш урыннарына күчәргә тиеш;

в) квартал эчендәге юллардан күчерелгән карны борт ташына параллель урнашкан өемнәргә һәм валларга салырга яисә, кагыйдә буларак, ротор кар чистартучылары ярдәмендә юл буен төзәргә кирәк;

г) урамнарның машина юлыннан газлар белән аерылган 6 м дан артык киңлектәге тротуарларда карны тротуар уртасына алга таба юк итү өчен жибәрергә рөхсәт ителә;

д) кар өемнәренә һәм өемнәргә салу эшләре кар яву тәмамланганнан соң алты сәгатьтән дә соңга калмыйча тротуарларда, э калган территорияләрдә 12 сәгатьтән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;

е) ишегалларында, квартал эчендәге юлларда, газларда һәм ирекле территорияләрдә, жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның үтүенә комачауламый торган, яшел утыртмаларны һәм кар суларын аерып алуны тәмин иткәндә, пычранмаган ком-тоз катнашмалары белән пычранмаган кар өеп кую рөхсәт ителә;

ж) тротуарларны кулдан жыештырганда һәм квартал эчендәге юлларны жыештырганда кар тулысы белән жыештырылырга тиеш. Камилләштерелгән япмалар булмаганда, карны хәрәкәт астына жыярга кирәк, аннары аны тыгызлау өчен кар катламын калдырырга кирәк;

з) юл капламаларын эшкәртүнең шомалыгы барлыкка килгәндә, ком-тоз катнашмасы белән эшкәртү бүлүчеләр ярдәмендә 0,2-0,3 кг/м нормасы буенча башкарылырга тиеш;

и) боз ясалу эшкәрткәннән соң йомшартылган катнашмаларны, ачык грунтка, агачларга яисә газларга элэгүгә юл куймыйча, күчерергә яисә күчерергә тиеш.

4.4.4. Яз житү белән түбәндәгеләр тормышка ашырыла:

а) кар суларын нормаль чыгару өчен таләп ителә торган урыннарда су агызып китүне тәмин итү өчен, бауларны юдырту һәм чистарту;

б) кар суын люкларга һәм коеларны су кабул итү коеларына системалы рәвештә куу;

в) кар эрегәннән соң ишегалды территорияләрен кар һәм боз калган чүп-чардан чистарту.

4.4.5. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту: күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

а) даими жыештыру;

б) күзәтү һәм су сиптерү коеларын, дренажларны, лотокларны, үрелгән торбаларны ремонтлау һәм чистарту;

- в) инженер челтэрлэрeнeң cмoтp кoеларына, янгың сүндерү су белән тәмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ.б.) каршылыксыз үтeп керүне тәмин итү;
- г) каты көнкүрeш һәм эрe габаритлы калдыкларны жыю һәм алып китү;
- д) яшeллeндерү һәм булган яшeл утыртмаларны карау;
- e) кeчe архитектура рeвешләрeн карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

4.4.6. Барлык төр калдыклар контейнерлар һәм бункерларга жыeлырга тиeш, алар су үткәрми торган өслеккe контейнер майданчыкларында урнаштырыла, каты көнкүрeш калдыкларын туплау нормалары нигезeндe кирәклe күлeмдe жыeлырга тиeш.

4.4.7. Күпфатирлы йортларда яшeүчe граждaннар түбeндeгeлeргe бурычлы:

- а) йорт яны территорияләрeндe чисталык һәм тәртип сакларга;
- б) каты көнкүрeш һәм эрe габаритлы калдыкларны махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрeндe урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштырырга.

4.4.8. Идарeчe oешмалар түбeндeгeлeрнe тәмин итeргe тиeш:

- а) жайланма каты көнкүрeш контейнерлары калдыклар, ә анализланмаган биналарда
- б) моннан тыш, сыек көнкүрeш калдыклары өчeн жыeнтыклар да;
- в) расланган график нигезeндe каты көнкүрeш һәм эрe габаритлы калдыклар чыгару;
- г) контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын, аларга килү юлларын чиста һәм тeзeк хeлдe тоту;
- д) подъездларга керү юлларында чүп савытлары, эскeмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;
- e) тайгак участокларны ком-тоз һәм (яисә) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкeртү; яшeл үсeнтeләрнe һәм газларны саклауны һәм квалификациялe тәрбиялeүнe;
- ж) тышкы яктырту чараларын тeзeк хeлдe тоту һәм аларны караңгы тeшү белән кертү.

4.4.9. Йорт яны территориясeндe рeхсeт ителми:

- а) яфракларны, калдыкларның һәм чүп-чарның телeсe нинди төрләрeн яндырырга;
  - б) хужалык майданчыгынан читтe эчкe киeм, киeм-салым, кeлeмнәр һәм башка предметлар элү;
  - в) контейнер майданчыкларына илтe торган подъездларны томаларга;
  - г) урамнарның һәм юлларның юл өлeшeндe, тротуарларда, газларда һәм яшeл зоналарда контейнерлар (бункерлар) билгeлeргe;
  - д) билгeлeнгән тәртипнe бозуда йорт яны территорияләрeнeң коймаларын үз белдeгe белән билгeлeргe;
  - e) үз белдeгe белән ишeгалды корылмалары тeзeргe;
- Йорт янындагы территориянe металл ватык, көнкүрeш һәм тeзeлeш калдыклары һәм материаллар, шлак, зола һәм житeштерү һәм куллану калдыклары белән капларга, тараны кушарга һәм сакларга;
- ж) калдыклар һәм чүп-чар өяргe;
  - з) автотранспорт чараларының түлeүлe стоянкасын oештырырга;
  - и) тимeр-бетон блоклар, баганалар, киртeләр, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдeмeндe квартал eчeндeгe машина юлларын үз белдeгe белән ябарга;
  - к) автомашиналар юуны, ягулык һәм майлар агузуны башкарырга, тавыш сигналларын, тормоз һәм двигатeльләрнe көйлeргe;
  - л) кeшeләр сeлaмeтлeгeнe һәм эйлeнe-тирe мoхиткe тискeрe йогынты ясый торган телeсe нинди эшләр башкарырга;
  - м) Россия Федерациясe законнарында каралган мeжбүри талeпләр бoзылса, сeүдe һәм жeмeгaть туклануының телeсe нинди прeдпpиятиeләрeн, шул исeптән палаткаларны, киоскларны, ларекларны, мини-базарларны, павильоннарны, жeйгe кафeларны, житeштерү объектларын, автомобильләрнe, көнкүрeш техникасын, аяк киeмнәрeн, шулай ук автомобиль стоянкаларын урнаштырырга;
  - н) йорт яны территориясeнeң эчкe юллары буйлап транспортның транзит хәрeкeтeн гaмeлгe ашырырга;
  - o) учак ягарга, шул исeптән ачык уттан фaйдaлaнуны, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдeмeндe жылылык белән эшкeртү өчeн башка жайланмалар куллануны күздe тоткан чаралар уздырырга.

4.4.10. Идарeчe oешмалар түбeндeгeлeрнe тәмин итeргe тиeш:

- а) яшeл утыртмаларның сакланышы;
- б) жeй көннәрeндe һәм коры көннәрдe газоннарга, чeчeккeклeргe, агачларга һәм куакларга су сибү;
- в) тeзeлeшлe материаллар, ком, чүп-чар, кар, бoз һ.б. тeзeмичe газларның сакланышы һәм бeтeнлeгe;

г) яңа агач һәм куаклар утырту, юллар челтәре үзгәрү һәм жиһазларны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына янадан планлаштыру, агротехник шартларны үтәп урнаштыру.

4.4.11.Йорт тирәсен төзекләндерү территорияләр, территорияләр, һәр йорт биләмәләрендә, кагыйдә буларак, түбәндәгеләр булырга тиеш:

а) йорт кирәк-яраklarын киптерү өчен хужалык майданчыгын, киём-салым, келәмнәр һәм йорт кирәк-яраklarы чистартуны;

б) өлкәннәрне ял итү майданчыгы;

в) балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары яшелләндерү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларының кирәкле жиһазлары.

4.4.12. Әгәр кишәрлек территориясенә зурлығы мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләр йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

4.4.13.Йорт подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр өчен юллар каты өслекле булырга тиеш. Каты өслекләр салганда, яңгыр суларын буш агызу мөмкинлеге каралырга тиеш.

4.4.14.Торак йортларга кертелгән жәмәгать корымаларының торак өлешенән аерымланган ишекләре булырга тиеш, шул ук вакытта автотранспорт стоянкасы да булырга тиеш. персонал ишегалды территориясенән читтә урнашырга тиеш.

4.4.15. Торак йортның тәрәзәләре һәм фатирларга керү урыннары урнашкан ишегалды ягыннан жәмәгать билгеләнешендәге урыннар өчен материаллар, продукция төяү рөхсәт ителми. Йөкне тәрәзәләре булмаган торак йортлар торбаларыннан, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан башкарырга кирәк.

4.4.16.Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканың тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

4.5. Шәхси торак төзелеше территорияләрен жыештыру

4.5.1. Торак йортлар хужалары көн саен жир кишәрлеген (шул исәптән кардан) жыялар.

4.5.2.Индивидуаль торак төзелеше территориясендә рөхсәт ителми:

а) кар көрәргә, чүп-чарны ташларга, шлак ташларга, йорт биләмәсе территориясенә сыек көнкүреш калдыкларын агызырга;

б) юлларның һәм юл йөрү юлларының бер өлешенә ишегалды һәм аның янындагы территориядән чистартылган кар һәм бозны чыгарырга яисә күчерергә.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

5.1.Хәрәфләр булу төзекләндерү территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компонентлары булган территорияләр гамәлдәге законнар таләпләре нигезендә проект документларында эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Элементларга проект документациясе мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озын яисә даими файдаланудагы территорияне төзекләндерүнең стационар элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен ныгытылырга тиеш.

5.2.элементларның эчтәлегә төзекләндерү, шул исәптән эшләр аларны торгызу һәм ремонтлау, төзекләндерү элементлары хужалары гамәлгә ашыра.

5.3. Яшелләндерү

5.3.1.Яшел утыртмалар территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрен башкарганга гамәлдәге яшел утыртмаларны мөмкин кадәр күбрәк саклап калырга кирәк.

5.3.2. Жирлек территориясендә яшелләндерүнең ике төре: стационар - үсемлекләргә грунтка утырту һәм мобиль рәвештә утырту - үсемлекләргә махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту. Стационар һәм мобиль яшелләндерүне рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрендә (түбә яшелләндерү), фасадаларында (вертикаль яшелләндерү) архитектура-ландшафт объектлары (газлар, бакчалар, чөчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар булган майданчыклар) төзү өчен файдаланалар.

5.3.3.яшелләндерү объектларының эчтәлегә - яшел утыртмаларны карау һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү элементларын карап тоту, күләмле корымаларның конструктив

элементларының аз гына деформацияләрен һәм зарарлануларын бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыештыру эшләре комплексы ул.

5.3.4. Яшел утыртмалар хужалары түбәндәгеләргә үтәргә тиеш:

- а) яшел утыртмаларның сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итәргә;
- б) елның жәндә коры көннәрдә газоннарға, чәчәкләргә, агачларға һәм куакларға су сибүне тәмин итәргә;
- в) газларның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәргә;
- г) яшелләндерү объектларында сулыклар булса, аларны чиста тотарга һәм кимендә 10 елга бер мәртәбә чистартырга;

5.3.5. Яшелләнделгән территорияләрдә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- а) төзелешләргә, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүен тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, урнаштырырга;
  - б) агачларны һәм куакларны рөхсәтсез утырту һәм кисүне, газларны һәм чәчәкләргә юкка чыгаруны;
  - в) агачларға һәм башка яшел утыртмаларға гамак, таган, турник, кер киптерү өчен баулар тагарга, агачларға реклама һәм мәгълүмат щитлары һәм табличкаларын, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән чыгарыла торган конструкцияләргә, объектларга, афишаларга, игълан итү, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, чәнечкеле киртәләрдән аерырга;
  - г) стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын билгеләргә, шул исәптән, ел вакытына карамастан, автостоянкалар һәм парковкалар урнаштырырга;
  - д) төзелеш материалларын һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозга каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләргә, шулай ук ком һәм бозга каршы реагентлар белән пычранган карны, боз төркемнәрен кушарга;
  - е) яшелчә бакчалары өчен казу башкарырга;
- йорт хайваннарын газларда һәм чәчәкләрдә йөртәргә;
- ж) яфрактарны, үләннәргә, ботакларны яндырырга, шулай ук аларның катнашмасын лоткага һәм башка суүткәргеч жайланмаларга кертергә;
  - з) катнашманы һәм чүпне газоннарға ыргытырга;
  - и) учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга;
  - й) сок, сумала чыгару өчен агачлар кисәргә, аларга башка механик зарарланулар ясарга;
  - к) яшелләнделгән территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскәмияләргә, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;
  - л) агач тамырларын кәүсәдән 1,5 м ераклыкта ачарга һәм агач муеннарын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

5.4. Киртәләр.

5.4.1. Коймаларны урнаштыру төзекләндерү элементы булып тора.

5.4.2. Утлар бер-берсеннән аерыла:

- а) билгеләү (декоратив, яклау, аларның ярашуы);
- б) биекле (түбәнлек - 1,0 м га кадәр, уртача - 1,1-1,7 м, югары - 1,8-3,0 м);
- в) материалның төсе (металл, тимер-бетон һ.б.);
- г) күз карашы өчен сизгерлек дәрәжәсе (үтә күренмәле, саңгырау);
- д) стационар (даими, вакытлыча, күчмә) һәм башка төр киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урыннарына һәм билгеләнешенә карап, гамәлдәге дүрләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына карап башкарыла.

5.4.3 Мәдәни мирас объектлары территорияләрен яктыртуны әлегә территорияләргә өчен билгеләнгән шәһәр төзелеш регламентлары нигезендә башкарырга кирәк.

5.5. Жир өсләргә ябу

5.5.1. Жир өсләргә ябу жирлек территориясендә имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартларын тәмин итә, шулай ук барлыкка килгән төзелешнең архитектур йөзгә формалаштыра.

Төзекләндерү максатларында түбәндәге төр өсләкләр билгеләнә:

- а) каты (капиталь) өсләкләр - монолит ясә жыелма өсләкләр, шул исәптән асфальт-бетоннан,

цементобетоннан, табигый таштан башкарыла;

б) йомшак (капиталь булмаган) өслекләр - табигый халәттәгә, тыгызланган яисә беркетелгән сүс материаллары белән сакланган, табигый яисә ясалма сыпучыл материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранит чөчүлекләре, керамзит, резин валчык) башкарыла торган өслекләр;

в) үлән капламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган өслекләр;

г) катнаш өслекләр - өслекләрнең үрелмәләрен тәшкит итүче өслекләр (рәшәткә плитәсе яисә газонга баткан газ рәшәткәсе яисә йомшак өслек).

5.5.2. Яфрак төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

а) каты - мөмкин булган йөкләнешләрне, сыйфатны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытына гамәлдә булган янгынга каршы таләпләрне исәпкә алып;

б) йомшак - территорияләрнең аерым төрләрен (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләрне йөртү өчен майданчыкларны, урамда йөрү юлларын) төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып;

в) газлы һәм катнаш кешеләр, аеруча экологик булганнары буларак.

Ябык өслекнең каты төрләрендә коры хәлдәгә эләктерү коэффициенты кимендә 0,6, юештә 0,4 булса, кытыршы өслек булырга тиеш.

5.6. Жир өсләрен тыгызлау

Жир өсләрен бәйләү элементларына гадәттә борттагы ташларның төрле төрләрен, пандусларны, баскычларны, баскычларны кертәләр.

5.7. Юл бортындагы борт ташлары тротуар һәм юл өлеше биеклегеннән кимендә 150 мм артык булган юл өлеше тоташкан урында урнаштырыла, бу өслекләр ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Машина транспортын газ белән тоташтыру урыннарында газ белән бәрүне булдырмау өчен, югары борт ташын куллану кирәк.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газ белән бергә бәйләгәндә, газ өсте тигезлегеннән кимендә 0,5 м ераклыктагы кимендә 50 мм дан да артык булган бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газны саклый һәм чүп-чарның пычракка һәм үсемлек чүп-чарына элэгүен булдырмый, аның хезмәт итү вакытын арттыра.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле өслекле өслекнең төрле төрләрен тоташтыру өчен табигый материаллар (кирпеч, агач, таш, керамик борт һ.б.) кулланырга мөмкин.

5.8. Баскычлар, баскычлар, пандуслар

жәяүлеләр коммуникацияләре юнәлешендә 60 тан артык промилле баскыч төзүне күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм башкаларның урнашу урыннарындагы төп жәяүлеләр коммуникацияләрендә, инвалидлар йортларында һәм өлкән яшьтәгә баскычларда аларны пандуслар белән озата бару күздә тотыла.

бордюр пандусының авышы 1:12 кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларын төшкәндә һәм күтәрелгәндә, ачык төстәгә капма-каршы төстәгә сызыклар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Бер марш чикләрендә тышкы баскычларның барлык баскычлары да баскычларның киңлегә һәм биеклегә буенча бертөрле итеп билгеләнә.

Талаучы пандус булмаганда, конструкцияләр киртәләүче бортикны кимендә 75 мм биеклектә һәм тоткычларда күздә тотарга кирәк.

Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкалары әйләнә-тирәдәгә өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның ике ягында да яки пандуста да колачлау өчен уңайлы һәм стенадан 40 мм ераклыкта булган 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисенте биеклегендә тоткалар күздә тотыла.

5.9. Майданчыклар:

Жирлек территориясендә түбәндәгә майданчыклар урнашкан: балаларның уеннары, өлкәннәрнең ялы, спорт белән шөгылләнү, чүп-чар жыючыларны урнаштыру, этләрне йөртү, автомобиль кую урыннары.

Теркәлгән мәдәни мирас ядкарьләренең һәм махсус сакланылучы табигать территорияләренең саклау зоналары чикләрендә майданчыклар урнаштыру истәлекләрен саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау вәкаләтле органнары белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт тирәсендәге территорияләр, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм жәрәхәтләнү куркынычсыз инвентарь белән тәмин ителергә тиеш.

5.10. Балалар майданчыклары

5.10.1. Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар рәвешендә яисә яшь мәнфәгатьләре буенча зоналаштырылган комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла.

Балалар майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак төрләре, майданчыкның газ белән тоташу элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмия һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар майданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 метрдан, кече һәм урта мәктәп яшендәге балалар майданчыклары - 20 метрдан кимрәк, комплекслы уен майданчыклары 40 метрдан да ким булмаска, спорт-уен комплекслары 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Балалар уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан кимендә 20 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

5.10.2. Балалар майданчыклары тиеш:

а) жәй көннәрендә ком белән тигезсезлекләр салынган өслек планировкасы булырга тиеш;

б) даими рәвештә себереләргә һәм иртәнге вакытта чылатырга;

в) буялырга, киртәләренә һәм корымаларның буялуын, буялуын майданчыкта елга кимендә бер тапкыр житештерергә, э ремонтын - кирәк булган саен;

г) транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юл йөрү юлларынан, борылыш майданчыкларынан, кунакчыл стоянкалардан, дяходлар контейнерларын урнаштыру өчен майданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклау участкаларынан изоляцияләнергә.

Травматизмны булдырмас өчен, майданчык территориясендә чыгыш ясаучы тамырлар яки түбән ботаклар, жир өслегендә урнашкан иске, киселгән жиһазлар калдыклары (стойкалар, фундаментлар) булу рөхсәт ителми (кагыйдә буларак, турникларда һәм качельләрдә).

Янындагы территорияләргә реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын складлау рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту җайланмаларын 2,5 метрдан да ким булмаган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру норматив куркынычсызлык параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

5.10.3. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәмин итү өчен җаваплылык аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

5.11. Спорт майданчыклары

Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгылләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак яисә газ төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм чөлтәрле койма белән әйләндереп алына. Яшеллек майданчык периметры буйлап урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин.

Койманың биекlege 2,5-3 м, майданчыкларның бер-берсенә тоташкан урыннарында биекlege 1,2 м.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында йә махсус жиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) рекреацияләр составында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары заводта ясалган, махсус эшкәртелгән өслекле бүрәнәләрдән һәм бүрәнәләрдән ясалган (ярыклар, ярыклар булмау һ.б.) булырга мөмкин. Урнашканда сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

5.12. Ял итү майданчыклары

Торак төзелеше территориясендә тыныч ял итү һәм өлкәннәр өчен өстәл уеннары уздыру өчен билгеләнгән ял майданчыклары оештыру мөмкин. Торак йортлар тәрәзәләреннән алып тын ял итү

мәйданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмаска тиеш, шау-шулы өстәл уеннары мәйданчыклары - 25 метрдан да ким булмаска тиеш.

Ял мәйданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә гадәттә каты өслек төрләре, мәйданчыкның газ белән тоташу элементлары, яшелләндерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә һәр эскәмиядә) керә, яктырту жиһазлары керә.

Мәйданны каплауны плитә куәте рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял мәйданчыкларын һәм балалар мәйданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдәге ял мәйданчыклары оештырылырга мөмкин.

5.13. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар

5.13.1. Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне йөртү өчен мәйданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә төрле өслекләр, коймалар, эскәмияләр, урна, утильләштерү өчен контейнер эскрементлар, яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары керә.

Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Этләрне йөртү өчен мәйданчыклар микрорайонның һәм торак районның яшел утыртмалардан азат булган гомуми файдалану территорияләрендә, метрополитен һәм гомумпоселок магистральләренә техник зоналарында, 110 кВт көчәнеше электр линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакларының санитар зонасынан читтә урнаштырылырга тиеш.

Торак билгеләнештәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен мәйданнар күләме 400-600 кв.м, башка территорияләрдә - 800 кв.м, барлыкка килгән төзелеш шартларында мәйданчыкларның кечерәйтелгән күләме, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, кабул ителергә мөмкин.

Мәйданчык чигеннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара кимендә 25 метр, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт мәйданчыклары участкаларына, ял мәйданчыкларына кадәр кимендә 40 метр булырга тиеш.

Мәйданны төзү, кагыйдә буларак, биеклеге 1,5 м булган жиңел металл челтәрдән башкарыла. Чикләнгән элементлары һәм секцияләре арасындагы ераклык, аның аскы кырые һәм жире хайванга мәйданчыктан чыгып китәргә рөхсәт итәргә яки имгәнү китерергә тиеш түгел.

Мәйданчык территориясендә мәйданчыктан файдалану кагыйдәләре булган мәгълүмати стенд урнаштырылырга тиеш.

5.13.2. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының эскрементларын үзләре җыя һәм утильләштерә.

Хайваннар хужалары үз хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмаска, шулай ук эйләнә-тирәдәгеләр өчен санитария нормалары нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитария-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

5.14. Автостоянкалар мәйданчыклары

Жирлек территориясендә автомобильләрне кыска вакытлы һәм озак саклау кебек автостоянкаларның түбәндәге төрләре урнаштырыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлеге түбәндәгеләрне үз эченә ала: өслекнең каты төрләрен, өслекләргә бәйләү элементларын, коймаларны, урналарны яисә кече контейнерларны чүп-чар, яктырту жиһазлары, мәгълүмати жиһазлар (күрсәткечләр).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына килү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешмәскә тиеш.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау участогы аша жәяүлеләр өчен транзит юллар оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы 3 м дан да ким булмаган киңлектәге яшел утыртмалар полосасы белән башка территориядән аерылырга мөмкин.

5.15. «Кече архитектура формалары» ярдәмче системасы;

5.15.1. Кече архитектура формаларын урнаштыру биналарны һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау проект документациясен, шулай ук төзекләндерү яисә эскиз тәкъдимнән "төзекләндерү" бүлеге нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларынан файдаланырга тәкъдим ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге,

жирлекнең күп функцияле үзәкләре һәм зоналары өчен кече архитектура формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланырга тиеш.

5.15.2. Кече архитектура формаларына төп таләпләр түбәндәгеләр:

а) архитектура һәм ландшафт даирәсе характерына, территорияне төзекләндерү элементларына туры килү;

б) материалларның югары декоратив һәм эксплуатация сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында аларны саклап калу;

в) ныклык, ышанычлылык, конструкциянең иминлеге.

5.16. Тышкы реклама һәм мәгълүмат идарәсе

5.16.1. «Тышкы реклама һәм мәгълүмат өлкәсен үстерү

а) Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан каралган булырга тиеш.

Гамәлдәге такталардан һәм режимлы табличкалардан тыш, тышкы мәгълүмат чаралары вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның белән тулысынча яраштырып урнаштырыла һәм файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтергә, аларны вакытында ремонтларга һәм тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын жыештырырга тиеш.

Реклама яки мәгълүмати хәбәрләр урнаштырмыйча тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырын зарарлау, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән мәгълүматны ябыштыру, ябыштыру рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмат конструкциясе хужасы территорияне төзекләндерү һәм (яисә) фасадның тышкы кыяфәтен монтаждан соң (демонтаждан) өч тәүлек дәвамында торгызырга тиеш.

б) Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтажланергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә объектлар корылмаларына һәм корылмаларына зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

в) Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләргә мөмкин:

- дивар конструкциясе;

- декоратив панно;

консол конструкциясе;

түбә конструкция;

витрин конструкция;

учреждение тактасы;

- режимлы табличка;

- модульле конструкция;

- стела;

- калкан конструкциясе;

- флаглар композициясе;

- Махсулаштырылган конструкция.

г) Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына карата гомуми таләпләр: Тышкы мәгълүматны проектлау, эзерләү һәм урнаштыру чаралары Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарлары) турында Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм куллану таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш;

5.1.3. реклама корылмаларында мәгълүмат Россия Федерациясенең дәүләт теле һәм Татарстан Республикасының дәүләт телләре турындагы законнар таләпләренә туры китереп урнаштырылырга тиеш;

Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәлеш буенча тиндәш булырга, грамоталы һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

5.17. Гражданнарны игълан итү, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары урнаштыру Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын урнаштыру гражданнар күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр йөри торган урыннарда билгеләнгән махсус тумбаларда, калканнарда һәм стендларда

гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен дивар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылма калканнар рәвешендә урнаштырылырга мөмкин.

VI. Төзелештә, ремонтлаганда жир эшләрэн уздыруга төп таләпләр, коммуникацияләрне реконструкцияләү

6.1. Юл өслекләрэн грунт белән каплауга яисә ачуга бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрэн салу, реконструкцияләү яисә ремонтлау, свай һәм шпунт тутыру, электр тапшыру линияләре терәкләрэн, элемтә, яктырту терәкләрэн урнаштыру (алмаштыру), яктырту терәкләрэн урнаштыру, грунтны планировкалау, инженерлык тикшеренүләрэндә эшләр һәм башка эшләр) вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрэн житештерүгә ордер) булганда гына башкарыла.

6.2. Жирлек территориясен төзекләндерүгә бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрэн оештыру һәм уздыру, жир эшләрэн житештерүгә ордер алу һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

6.3. Яшел утыртмаларны сүтү яисә күчәрәп утырту кирәк булганда, башкарма комитетның күрсәтмәсен рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтәргә яисә күчәрәп утыртырга кирәк.

6.4. Жирлек юлларында хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату, юлның ике ягыннан да заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр турында кирәкле барлык мәгълүматларны, эш срокларын, әйләнешнең мөмкин булган маршрутларын мәжбүри урнаштырган вәкаләтле орган тарафыннан бирелә торган рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән калканның рәвеше һәм эчтәлегә рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

6.5. вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрә үз белдегә белән башкарыла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

7.1. Торак мохитен төзекләндерү объектларын, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәтә күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәгә затлар һәм инвалидлар өчен торак пунктлар тирәлеген һәркем файдалана алырлык булу, әлегә объектларны өлкәннәрнең һәм инвалидларның күчәп йөрүенә ярдәм итә торган элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итү күздә тотыла.

Өлкән яшьтәгә затларны һәм инвалидларны хәрәкәткә китерүчә техник чаралар һәм җайланмалар проектлау, төзү, урнаштыру, расланган проект документациясә нигезендә яңа төзелештә заказчы тарафыннан гамәлгә ашырылырга тәкъдим ителә.

VIII. Биналар (алардагы биналар) милекчеләрәнә һәм янәшәдәгә территорияләрне төзекләндерүдә корылмаларның катнашу тәртибе

8.1. Жирлек территорияләрәнә тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне пычранудан саклау һәм яклау чараларын гамәлгә ашыру, жирлек территориясен килештерү максатларында аларны җыештыру һәм санитар карап тоту өчен хужалык субъектларына һәм физик затларга беркетелә.

8.2. Хужалык итүчә субъектлар һәм физик затлар, законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса, янәшәсендәгә территорияне җыештырырга һәм санитар карап торырга хокуклы:

а) идарәчә оешмалар - күпфатирлы йортларның йорт яны территориясә, шулай ук күпфатирлы йорт территориясә каршындагы жир кишәрлегә, төп фасад ягыннан 5 м радиуста йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);

б) социаль өлкә учреждениеләрә (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләрә) - бирелгән жир кишәрлегә чикләрендә территорияләр, шулай ук учреждениесә территориясә алдындагы жир кишәрлегә, 10 м радиустагы төп фасад ягыннан йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) башка яктан - 10 м радиуста;

в) күпфатирлы торак йортларда төзелгән торак булмаган биналарны эксплуатацияләүчә затлар якындагы территорияне озынлыкка - биналарның бөтен озынлыгы буена, киңлегенә - 10 м ераклыктагы яисә юл өлешә бордюрына (юл буйлап объект урнашкан очракта) кадәр, идарәчә оешма

- белән шартнамә булмаган очракта, жыештырырга хокуклы;
- г) сәнэгать предприятияләре һәм барлык милек рәвешләрендәге оешмалар - алар янына килү юллары, тротуарлар, аларга яқын коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятияләрнең санитар-яклау зоналары гамәлдәге санитария кагыйдәләре һәм нормалары таләпләре нигезендә билгеләнә;
- д) төзүче - 50 м радиустагы төзелеш мәйданчыкларының янәшәсендәге территорияләре һәм аларга килү юллары гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста;
- е) торак йортлар хужалары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яки, жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән) һәм урамның узу өлешенә кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) биләмә алдындагы территория;
- һ) стационар булмаган объектлар (лоткалар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар хужалары - жир участогы объекттын урнаштыру өчен бирелгән территория һәм аның янәшәсендәге территория урынның тышкы чигеннән алып урам юлына кадәр 10 м ераклыкта (юл буйлап объект урнашкан очракта);
- ж) базарларның идарәче компанияләре, сәүдә һәм жәмәгать туклануын оештыру (рестораннар, кафелар, кибетләр) - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр һәм жир кишәрлеге чикләреннән 50 м радиустагы яқын территория (юл буйлап объект урнашкан очракта);
- з) биналар милекчеләре яисә башка хокук ияләре, корылмалар - бирелгән жир кишәрлегенә периметры, корылмасы яисә чикләре һәм жир кишәрлеге чикләреннән 10 м радиуста һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);
- и) автомобиль юлының һәм башка жир кишәрлекләренең бүленгән полосасы чикләрендә урнашкан ягулык салу станцияләре - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр һәм жир кишәрлеге чикләреннән 50 м радиустагы яқындагы территория һәм урамның машина узу өлешенә кадәр;
- й) гараж кооперативлары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территорияләр, кишәрлек чикләреннән 50 м радиустагы яқын территория һәм урамның юл өлешенә һәм аларга килү юлларына кадәр;
- к) жирләү урыны - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә һәм участок чикләреннән 10 м радиуста яқын территория;
- л) гомуми файдаланудагы территорияләр - бурычлар вәкаләтле органнарға йөкләнә;
- м) жир кишәрлекләренең хокук ияләре - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (яисә, жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, жир кишәрлегенә фактта урнашкан чиге буенча) һәм аңа яқын территория жир кишәрлегенә тышкы чигеннән алып йә урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта);
- н) автотранспорт чараларын озак һәм қыска сроклы саклау урыннары хужалары - бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә территория һәм жир кишәрлегенә тышкы чигеннән 10 м ераклыкта һәм урамның машина юлына кадәр (юл буйлап объект урнашкан очракта) янәшәдәге территория.

IX. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту

- 9.1. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш. Йорт хайваннары һәм кошлары китергән зыян өчен аларның хужалары РФ законнары белән билгеләнгән тәртиптә җаваплы.
- 9.2. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.
- 9.3. Авыл хужалыгы хайваннарын (сыерларын, сарыкларын, кәжәләрен, дуңгызларын һәм башкаларын) һәм кошларны матди карап тору шәхси торак йортлар территорияләрендә йорт янындагы кишәрлекләрдә рөхсәт ителә.
- 9.4. Барлык продуктив хайваннар (эре мөгезле терлекләр, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар) гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә - хайваннарның хужалары өчен бирка ясау һәм ел саен яңадан теркәлгә тиеш.
- 9.5. Йорт хайваннарын көтү жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнгән, хужасы күзәтүендә яисә аның кушуы буенча башка зат күзәтүендә рөхсәт ителә.
- 9.6. Йорт хайваннарын чыгару 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр рөхсәт ителә. Башка вакытта чыккан очракта, хужалар урамнарда һәм ишегалларында тынлыкны тәмин итү чараларын күрергә тиеш.
- 9.7. Этне урамда йөртү, өч айга кадәрге көчекләрне һәм махсус сумкага (контейнерга) яки

аларны йөртүче кеше кулына кечкенә этләрне урамда йөртү очраklarыннан тыш, сылтау (этне тотып торучы башка жайланма), муенчак һәм борынчак куллану белән башкарылырга тиеш. Әлеге Законда билгеләнгән тәртиптә теркәлгән этнең муенчагында аның идентификация номеры күрсәтелгән булырга тиеш.

9.8. Төп принциплар, йорт хайваннарын тоту шартлары, этләрне йөртү кагыйдәләре «Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында» 2014 елның 07 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнә.

9.9. этләрне торак һәм изоляцияләнгән биналардан гомуми ишегалларына һәм урамга бары тик кыска тезгәндә һәм намордникта гына чыгарырга мөмкин, моңа өч айлык көчәкләрдән тыш.

9.10. хужалар йорт хайваннарын һәм ишегалларында, тротуарларда, урамнарда, паркларда, газоннарда, балалар мәйданчыкларында, скверларда, мәйданнарда, шулай ук торак йортларның подъездларында пычрануга юл куймаска тиеш. Этләр, мәчеләр һәм башка вак хайваннар йөрү хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый калдыкларын тулысынча жыештыруны тәмин итә торган булырга тиеш, алар мәйданчыкларда чүп контейнерларына чыгарылырга тиеш.

9.11. Этне тезгәннән йөрергә яраган урыннарда гына ычкындырырга мөмкин. Махсус билгеләнгән мәйданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган буш урыннарны, кәбестәләрне һәм башка урыннарда куып чыгару рөхсәт ителә.

9.12. Этләрне дрессировкалау яхшы койма белән әйләндереп алынган мәйданчыкларда гына яисә жирлек территориясендә генә үткәрелергә мөмкин.

9.13. Йорт хайваннарын тәүлекнең якты вакытында гына юллардан куарга кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынарак юнәлтергә кирәк. Йорт хайваннарын, грунт юлларынан һәм сукмаклардан мөмкин булганда, асфальт өслекле юл буйлап алып бару тыела.

9.14. Урамда йорт хайваннарын калдырганда, терлек хужалары яшел үсентеләр бозылудан һәм терлекләр тотуга тотылган чыгымнарны каплай.

9.15. Йорт кәжәләре бары тик капка төбе территориясә эчендәге утарларда гына яки хужалар карамагында гына булырга тиеш.

9.16. рөхсәт ителми:

а) хайваннарны балалар мәйданчыкларына, мәктәп, балалар бакчалары территорияләренә, ашханәләргә, поликлиникаларга, азык-төлек кибетләренә жибәрергә;

б) пляжларда йорт хайваннарын куып чыгарган һәм сулыкларда коенган;

в) тыелган язу булганда, хайваннарны учреждениегә кертергә;

г) торак пунктлар территориясендә хайваннарны һәм кошларны күзәтүчесез чыгарырга;

д) исерек, наркотик яки токсик исерек хәлдә булган затлар, шулай ук яшь яисә сәламәтлеге аркасында этләрнең хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм урамда йөргәндә аларның агрессив тәртибен булдырмый торган затлар тарафыннан этләрне куып йөртүне гамәлгә ашырырга;

е) йорт хайваннарын һәм кошларын балконнарда, көймәләрдә, торак йортларның гомуми кулланылыштагы урыннарында (арадаш фатирлар, баскыч күзәнәкләре, чорма, подваллар һәм башка ярдәмче биналар коридорларында) даими карап тоту;

ё) Йорт хайваннарының жирлекләр территориясендә махсус чаралар уздыру урыннарыннан тыш урнашуы (күргәзмәләр һәм башкалар).

Эتلәрне 14 яшкә житмәгән кешеләр йөртәргә, вак зурлыктагы этләрне йөрткән очраклардан тыш.

9.17. йорт хайваннарын һәм кошлар хужалары бурычлы:

а) хайваннар авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продукциясенә ветеринария-санитария ягыннан куркынычсызлыгын тәмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитне терлекчелек калдыклары белән пычратуга юл куймаска, шулай ук ел саен янадан теркәлә торган чорда мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткәрергә;

б) хайваннарның кайда урнашуын даими тикшереп торырга;

в) хайваннар авыруында һәм алар үлгән очракта, шулай ук гадәти булмаган үз-үзләрен тотышлары вакытында кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче, авыру билгеләре булган хайваннарны аерырга;

г) ветеринария белгечләрен терлекләренә карау, диагностика тикшеренүләре, саклау өчен прививкалар һәм дөвалау-профилактика эшләрен башкару өчен таләп итәргә.

9.18. Үлгән терлекне күмү махсус билгеле бер урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

9.19. Үз территориясендә саклык этләре булган оешмалар бурычлы:

- а) этләрне гомуми нигезләрдә теркәргә;
  - б) этләрне нык бәйләнгән килеш тоту;
  - в) хайваннарга килүчеләрдән файдалану мөмкинлеген төшереп калдырырга;
  - г) территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта, этләрне бәйдән бары тик эш туктатылганнан соң яисә гомуми файдалану территориясеннән читтә калдырылган территориядә генә сатып алырга.
- 9.20. Жәмәгать урыннарында озата баручы затлардан башка урнашкан күзәтүчесез хайваннар сөрелергә тиеш.
- 9.21. Күзәтүчесез хайваннарны аулау шундый хайваннарны ачыклаган махсулаштырылган предприятие яисә жирле үзидарә органнары белән төзелгән шартнамә буенча башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.
- 9.22. күзәтүчесез хайваннарны аулау чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.
- 9.23. рөхсәт ителми:
- а) хайваннарны фатирлардан һәм хосусый йорт биләмәләре территориясеннән тиешле суд карарыннан башка тартып алырга;
  - б) этләрне кибетләрдә, даруханәләрдә, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләрендә бәйдән төшерергә;
  - в) ветеринария органнары тәкъдимнәреннән башка приманкалар һәм башка чараларын куллану.

Х. Кагыйдәләр таләпләренең үтәлешен тикшереп тору

10.1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән жирлек территориясен төзекләндерү таләпләрен үтәүне тәмин итәргә тиеш.

10.2. Әлеге Кагыйдәләрне бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә (Административ хокук бозулар турында Россия Федерациясе кодексы нигезендә җаваплылыкны үтәмәгән өчен федераль законнарда һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында каралган нормалар һәм кагыйдәләр булган әлеге Кагыйдәләрнең нигезләмәләреннән тыш) җаваплылыкка тартыла.

10.3. Төзекләндерү өлкәсендә закон һәм муниципаль хокукый актлар таләпләрен үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка жәлеп итү әлеге таләпләрне үтәүдән һәм кертелгән хокук бозуларны бетерүдән затны азат итми.